GÅLTIJE
sydsamiskt kulturcentrum

SAMER I SJÄDTAVALLIE

- EN FÖRDJUPAD STUDIE AV SAMISK HISTORIA OCH PLATSER I SUNDSVALL

Ann Kristin Solsten och Ewa Ljungdahl 2019

Ann Kristin Solsten och Ewa Ljungdahl 2019

SAMER I SJÄDTAVALLIE

- EN FÖRDJUPAD STUDIE AV SAMISK HISTORIA OCH PLATSER I SUNDSVALL

Fotot på framsidan visar samer och renar i Sundsvallstrakten och är hämtat från Sundsvallsmuseums samling på digitaltmuseum.se (https://digitaltmuseum.se/021016852274/vy-fran-oraker-med-samer-och-renar-pa-vinterbete, hämtat 2019.09.03)

Innehåll

1 INLEDNING 5
1.1 Bakgrund 5
1.2 Uppdraget 5
1.3 Rapportering 5
1.4 Syfte och målsättning 5
1.5 Metod, material och källkritik 6
2 ALLMÄNT OM SAMISK NÄRVARO 8
3 ÖVERSIKTLIG HISTORIK SAMER I SUNDSVALLSOMRÅDET 9
3.1 Samiska befolkningsgrupper 9
3.1.1 Skogssamer 9
3.1.2 Fjällsamer 9
3.1.3 Sockenlappar 10
3.1.4 Bofasta samer utan renar 10
3.1.5 Samer på tillfälligt besök 10
3.1.6 Dagens samiska befolkning 10
4 TIDIGARE FORSKNING 12
4.1 Fjällsamer på vinterbete 12
4.2 Sockenlappar 12
4.3 Allmänt om samer i Sundsvall 13
5 MATERIALPRESENTATION 14
5.1 Allmänt om samer i Sundsvallsområde 14
5.1.1 Böcker och rapporter 14
5.1.2 Kyrkoarkiv 15
5.1.3 Tidningsarkiv 16
5.1.4 Bilder 22
5.2 Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten 26
5.2.1 Böcker och rapporter 26
5.2.2 Kyrkoarkiv 28
5.2.3 Tidningsartiklar 29
5.2.4 Kartmaterial 30
5.2.5 Bilder 31
5.3 Sörnackstaskogen – Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill 31
5.3.1 Böcker och rapporter 31
5.4 Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren, Kubikenborg/Skönsmon 31
5.4.1 Böcker och rapporter 31

5.4.2 Tidningsartiklar ... 32
5.4.3 Bilder ... 34
6 RESULTAT ... 35
6.1 Allmänt om samer i Sundsvallsområdet ... 35
6.2 Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten ... 35
6.2.1 Lapploken ... 36
6.2.2 Lappstugutomten ... 36
6.3 Sörnackstaskogen – Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill ... 36
6.4 Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren och Kubikenborg/Skönsmon ... 36
6.4.1 Lappstan ... 37
6.5 Karta ... 39
7 SAMMANFATTNING OCH REFLEKTIONER ... 41
8 KÄLLHÄNVISNINGAR ... 43
8.1 Litteratur ... 43
8.2 Rapporter ... 43
8.3 Otryckta källor ... 44
8.3.1 Otryckta sidor på internet ... 44
9 Bilagor ... 46
9.1 Bilaga 1: Avskrift från Norrpottensposten, 1895-02-14 ... 46
9.2 Bilaga 2: Avskrift från Svedberg, M.O.J., 1947, Från gamla Skön 1. ... 48
9.3 Bilaga 3: Samer i Selånger ... 51
9.3.1 Böcker och rapporter ... 51
9.3.2 Kyrkoarkiv ... 51
9.3.3 Tidningsarkiv ... 52
9.4 Bilaga 4: Samer på Alnö ... 53
9.4.1 Kyrkoarkiv ... 53
9.4.2 Tidningsartiklar ... 54
9.5 Bilaga 5: Samer i Tuna ... 55
9.5.1 Kyrkoarkiv ... 55
9.5.2 Tidningsartiklar ... 55

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

De nationella minoritetsgruppernas, däribland samernas, lokala historia är delvis bristfälligt dokumenterad i Sundsvallsområdet. Den samiska närvaron är viktig att känna till för att kunna ta hänsyn till de spår som finns i stads- och samhällsplanering.

1 februari 2018 blev Sundsvalls kommun ny samisk förvaltningskommun. Detta innebär ett årligt statsbidrag och ansvar för att samer ska kunna använda sitt eget språk i kontakter med kommunen och regionen.

1.2 Uppdraget

I syfte att påvisa platser med samisk närvaro i Sundsvall initierade Sundsvalls kommun en förstudie 2018 (Ericson & Ulfsdotter 2018). Förstudien visade på samisk närvaro på flera platser i Sundsvallsområdet, och kommunen beslöt därför att det behövdes en fördjupad studie av samisk historia och platser i Sundsvall. Stiftelsen Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund, fick efter anbudsförfarande uppdraget att utföra den fördjupade studien. Arbetet har utförts under maj – september 2019 av Ann Kristin Solsten och Ewa Ljungdahl.

1.3 Rapportering

Resultatet av studien redovisas i denna rapport som färdigställdes i september 2019. Resultatet har även redovisats vid ett föredrag i Sundsvall den 9 oktober 2019.

1.4 Syfte och målsättning

Syftet med studien är att göra en djupstudie av några av Sundsvalls kommun utvalda områden och bekräfta de kända kulturmiljöerna i Sundsvall, i första hand genom arkivstudier. Syftet är även att öka kunskapen kring samernas historia i Sundsvall samt skapa kunskapsunderlag som kan användas vid den kommunala samhällsplaneringen. Ytterligare ett syfte är att öka kunskapen kring välbesökta friluftsområden och därmed inkludera fler berättelser kring Norra- och Södra berget.

Målet är att inkludera den samiska historien som en självklar del av Sundsvalls historia, dels i samhällsplaneringen och dels för den allmänna bilden av kommunens historia. Målet är också att på sikt söka mer kunskap kring de fysiska kulturlämningar som finns i området och se om de går att knyta till den samiska historien.

Genom att detaljstudera några utvalda platser och områden hoppas Sundsvalls kommun kunna berätta mer detaljerat kring den samiska historien i Sundsvall och på så vis vetenskapligt bekräfta vad ortsnamn och tidningsartiklar berättar. Platserna är utvalda utifrån hur området omfattas av utvecklingsplaner inom stadsplaneringen samt behov av ökad kulturhistorisk kunskap för områden som är prioriterade av Kultur & Fritidsförvaltningen.

De av kommunen utvalda områdena är:

- *Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten.*
  Studien ska om möjligt söka svar på av vilka, när och varför platsen har nyttjats av samer över århundraden, samt om det finns kopplingar till sockenlappar i Skön och Selånger.

- *Sörnackstaskogen (Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill.*
  Sörnackstaskogen och Klissbergsområdet är intressanta områden att undersöka vidare då samer har rört sig i området både ifrån väster och nordväst. Katrinehill, ett nytt bostadsområde planeras i Sörnackstaskogen och det är därför angeläget att kartlägga samernas historia på platsen.
- *Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren, Kubikenborg/Skönsmon*
  Området kring Skönsmons kyrka har av tradition kallats ”Lappstan”. Kommunen vill veta mer om denna plats i förhållande till staden och de samiska näringarna. Vad är äldsta belägget för namnet ”Lappstan” och är den kopplad till samisk kultur? Finns belägg på liknande platser i andra städer? Lappkojmyren utpekas som intressant område i förstudien från 2018. Då området ligger i anslutning till Södra berget som drivs av kommunen är det angeläget att forska vidare om samisk historia och dess betydelse för platsen.

1.5 Metod, material och källkritik

Den metod som har använts i studien är genomgång av relevant litteratur, arkivmaterial, statliga utredningar, tidningsartiklar, fotografier och historiska kartor. Några av platserna är besökta i fält. Kontakt har, förutom med Sundsvalls kommuns personal, tagits med Västernorrlands museum Murberget, Västernorrlands sameförening Noerhtenaestie och Medelpads fornminnesförening.

För att undvika att sprida felaktiga uppgifter har endast originalkällor, eller källor som tydligt kan relatera till originalkällan och som därmed går att hitta, använts. Speciellt gäller det kyrkoarkiven där till synes viktig information ej har tagits med om källan inte har gått att hitta.

Kyrkoarkiven bör för övrigt läsas med stor noggrannhet då de i vissa fall kan vara svårlästa och fel vid tolkningen därmed lätt kan uppstå.

När man granskar tidningsartiklar bör man tänka på att felaktiga uppgifter kan förekomma. Journalister kan ha uppfattat en situation på sitt sätt och det är kanske inte alltid det riktiga. I deras kontakt med samer kan det dessutom ha funnits språkkomplikationer där parterna har haft svårt att förstå varandra, med missuppfattningar som följd. Namn på personer och ställen kan till exempel bli fel. Tidningarna presenterar också till största delen händelser sett från journalistens perspektiv, något som inte alltid stämmer överens med personen eller händelsen det skrivs om.

När det gäller foton finns förhållandevis få foton av samer i Sundsvall och av de som är tillgängliga ligger de flesta på internetsidan digitaltmuseum.se. Om man har tur kan man komma över enstaka foton i publicerad litteratur medan ett par bilder av samer och renar i Sundsvallstrakten också ligger på internetsidan ulander.com. På nämnda internetsida finns dock inga bilder från det område vi behandlar här. Ytterligare foton av samer fotograferade i Sundsvall finns på den norska internetsidan digitaltmuseum.no men de har ej tagits med i denna undersökning då det inte ansågs nödvändigt.

2 ALLMÄNT OM SAMISK NÄRVARO

I samiska sammanhang är det svårt att avgränsa det markområde som idag är Medelpad eller Sundsvall. Längre tillbaka fanns inga fasta gränser, varken mellan landskap, län, städer eller nationer. Renarna rörde sig över stora landområden efter tillgång till bete och renskötarna följde efter oavsett om man befann sig i Jämtland, Medelpad eller Norge.

Kunskaperna om samisk historia, kulturlandskap och kulturarv är generellt bristfälliga. Den samiska historien är med få undantag skriven av icke-samer, i olika syften och inte alltid nyanserat och objektivt. En anledning till att det finns så få ”egna” samiska skrivna källor är att samiska inte blev allmänt skriftspråk förrän in på 1900-talet. Traditionellt har kunskapsöverföring varit muntlig, den äldre generationen berättade för de yngre och förde på så sätt sina kunskaper vidare. När det inte längre finns någon som berättar försvinner kunskapen för alltid.

Fortfarande är endast mindre delar av det samiska kulturlandskapet fornminnesinventerat, och i de fall där inventeringar är gjorda är det sällan det har varit utifrån ett samiskt perspektiv.

Det samiska kulturlandskapet, framför allt fjällen, marknadsförs ofta som Europas sista vildmark. Detta trots att markerna är fulla av spår efter mänsklig aktivitet. Men spåren är svaga och kan vara svåra att upptäcka. Naturens egna material har använts till byggnader och föremål. När byggnaden inte längre hade någon användning skulle den sakta få återgå till naturen. Spåren som blir kvar är svaga och kan vara mycket svåra att upptäcka. Detta tillsammans med det äldre samiska tänkesättet - att låta det gamla vila i frid - medför att marken kan uppfattas som orörd. Ett exempel: De enda spår som blev kvar efter en tältkåta var en härd, oftast omgärdad av stenar, men ibland var det enbart två trästockar som avgränsade elden. Ibland tog man med sig härdstenarna i ackjan till nästa ställe där kåtan tillfälligt skulle sättas upp. Då är det i princip omöjligt att hitta några spår.

En annan anledning till att spåren efter samisk verksamhet i äldre tid är svåra att upptäcka är att många samiska grupper har varit nomadiserande eller halvnomadiserande oavsett om de levt av jakt och fiske eller tamrenskötsel. Man var aldrig så länge på samma ställe och även om man återkom år efter år så hann det sällan bli några varaktiga spår. De svaga spår som blivit kvar efter samiska aktiviteter har i många fall skadats eller totalt förstörts av det moderna samhällets verksamheter som vattenregleringar, etablering av gruvor och vindkraftverk, jordbruk, skogsbruk med markberedning samt storskalig turism.

Ytterligare en orsak till att samisk verksamhet är så okänd är det faktum att fjällsamernas byggnader och visten mycket sällan finns redovisade på historiska kartor i motsats till jordbrukarnas fastigheter. Det är enklare att hitta arkivuppgifter som berör permanent bosatta samer, till exempel sockenlappar, än nomadiserande fjällsamer.

Problemen med bristande kännedom om samernas historia är gemensamma med många andra urfolk världen över

3 ÖVERSIKTLIG HISTORIK SAMER I SUNDSVALLSOMRÅDET

I Sundsvallsområdet liksom i mellersta och norra Sverige i övrigt har det levt flera olika samiska befolkningsgrupper genom tiderna. Historien är brokig och befolkningsgrupperna har ibland blandats med varandra och kan vara svåra att skilja åt. Förhållandena har naturligtvis varit föränderliga både i tid och rum. Olika näringsfång har skilt de olika grupperna ifrån varandra, men även där finns många gråzoner.

3.1 Samiska befolkningsgrupper

3.1.1 Skogssamer

De norra och inre delarna av Västernorrlands län tillhörde formellt Lappmarken fram till 1867. I norra Ångermanland fanns flera lappskatteland som beboddes av skogssamer. Deras främsta levebröd var jakt och fiske samt tamrenskötsel (Westerdahl 2008: 138 och framåt).

Även söder om lappmarkerna, inklusive i Medelpad, har det funnits skogssamer. Skrivna källor berättar om en skogssamisk befolkning i Mellansverige åtminstone från 1600-talet. Deras bakgrund är inte känd. Skogssamerna var nomadiserande och livnärde sig på jakt, fiske, hantverk och småskalig renskötsel. Men myndigheter och kyrka ville inte ha en befolkningsgrupp som inte var bofast och därmed utanför deras kontroll, och de flesta skogssamer tvingades upphöra med sin verksamhet under första delen av 1700-talet. En del av dem antogs av socknarna som *sockenlappar* medan andra assimilerades i det omgivande samhället eller sökte sig till fjällsamerna (Svanberg 1999: 26 och framåt).

3.1.2 Fjällsamer

Flera fjällsamebyar från Jämtland och södra Lappland har fortfarande sina vinterbetesmarker i Västernorrlands län, men numera är det vanligen de inre och norra delarna av Ångermanland och Medelpad som används för vinterbete. Idag är det inte så ofta renskötarna kommer ända till Sundsvallsområdet med sina renar, men fram till 1930-talet var det vanligt att renarna betade ända ute vid kusten och på öarna i kustbandet. Renskötarna kom till vinterbeteslandet på förjulsvintern och vände tillbaka mot fjällen i mars-april. Vi vet inte hur länge vinterbetet i Medelpad har pågått. I kyrkböcker finns anteckningar åtminstone från 1700-talet, men antagligen har fjällsamerna varit här mycket längre. De renskötare som vistades i Sundsvallsområdet kom i huvudsak från Frostviken i norra Jämtland, men även renskötare från andra samebyar i Jämtland och Härjedalen kom ibland mot Sundsvall (Ericson 2004). Anledningarna till de långa vinterflyttningarna har diskuterats. Bra tillgång till vinterbete var en viktig faktor, liksom att det var färre rovdjur än i fjälltrakterna. Vid kusten var befolkningen stor, och det fanns goda avsättningsmöjligheter för renkött och skinn. En annan hypotes är att flyttningar mellan hav och fjäll var ett invant mönster sedan gammalt eftersom området vid kusten varit ”samiskt land” där samerna förde sig fritt (Åhrén 2013:5).

Renskötarna bodde ibland i tältkåtor på vinterlandet, men vanligen hyrde de in sig hos de bofasta. Kontakterna mellan samer och bofasta var i allmänhet goda; samerna talade lite svenska och bönderna lärde sig ofta några samiska ord för att lättare kunna kommunicera. För de bofasta var det en stor händelse när samer och renar kom ner från fjällen på förjulsvintern, och skolbarnen fick ofta ledigt den dagen. Ibland hade samerna organiserade renuppvisningar och besökarna erbjöds åka ackja efter renarna mot en liten avgift. Samerna var populära när de

stod på Stora torget i Sundsvall och sålde renkött och skinn. Till hotell Knaust såldes mycket renkött, och speciellt hotellets märgbensmiddagar var populära (Strömberg 1984). Ibland gick renskötarnas barn i skolan på vinterlandet och i kyrkoböckerna finns flera uppgifter om vigslar, dop och begravningar från samernas vistelse på vinterlandet. Från 1930-talet upphörde de långa flyttningarna. De gamla vandringslederna gick inte längre att använda när vägnätet och järnvägen byggdes ut. Vattendragen blev svåra att ta sig över med dåliga isar när älvarna reglerades i samband med vattenkraftsutbyggnaden och renskötarna fick använda andra vinterbetesmarker (Ljungdahl 2017).

3.1.3 Sockenlappar

Sockenlappsinstitutionen etablerades i början av 1700-talet och levde kvar till sent 1800-tal. En sockenlapp i ordets rätta bemärkelse var en same som var anställd av en socken för att utföra vissa uppgifter, vanligen att avliva och flå främst hästar men även hundar och kattor. Andra arbetsuppgifter kunde vara att hålla bygden fri från varg och björn. Många sockenlappar var skickliga hantverkare och försåg bönderna med bland annat rotkorgar och rep. Sockenlapparna hade ofta ord om sig att kunna bota sjukdomar både hos människor och djur, vara synska och allmänt ”trollkunniga”. Sockenlappen och hans familj var bofasta, vanligen bodde de i en stuga som socknen anvisade dem i utkanten av någon by eller på en allmänning. De hade ibland några renar och kanske en ko eller get. (Svanberg 1999). Det finns flera sockenlappar i Sundsvallsområdet, bland annat i Alnö, Selånger och Tuna enligt kyrkoböckerna.

3.1.4 Bofasta samer utan renar

Bofasta samer utan renar var en blandad befolkningsgrupp med olika sätt att förtjäna sitt uppehälle. En del hade varit renskötare, men på grund av ålder eller sjukdom stannat kvar på vinterlandet, mer eller mindre frivilligt. Några anställdes som drängar, pigor eller getare hos de bofasta och andra blev nybyggare. Ytterligare andra försörjde sig på att tillverka och sälja korgar, kvastar, skidor och fiskeredskap. Många samer hade fiske som sitt främsta levebröd. Från slutet av 1800-talet var det många samer som arbetade på sågverk och fabriker (Ericson 2004, Ljungdahl 2017).

3.1.5 Samer på tillfälligt besök

Ibland kom det samer från fjälltrakterna på tillfälliga besök ner mot kusten under vintrarna. Det var i regel samer som inte hade några renar, ofta personer med något handikapp, åldringar och änkor. Samerna brukade låna häst och släde hos någon bonde i hemtrakten för att transportera sig, men i värsta fall fick de själva dra släden. Vissa av dem sålde slöjdprodukter, och ibland stannade de och hjälpte till på någon gård mot mat och husrum. Besöken, ibland kallade ”tiggarfärderna”, upphörde under första hälften av 1900-talet (Ljungdahl 2017).

3.1.6 Dagens samiska befolkning

Idag finns en permanent samisk befolkning spridd över hela Sverige, även i Västernorrland och Sundsvall. De kan ha väldigt olika bakgrund; några är ättlingar efter sockenlappar, andra efter fjällsamer som stannat kvar på vinterlandet eller tagit upp nybyggen. Ytterligare andra har flyttat till Sundsvallsområdet från andra delar av det samiska området, kanske på grund av arbete, studier eller kärlek. För många samer har det varit svårt att hålla fast vid sin samiska identitet i samband med assimileringen i storsamhället. Många dolde sin samiska bakgrund genom att till exempel ”glömma” sitt modersmål och byta sina samiska släktnamn till svenska namn. Därför finns det idag ett stort intresse för att söka sin egen historia och att lära sig mera om språket och kulturen. Västernorrlands sameförening är en länsförening som vill verka för

att sprida den samiska kulturen och skapa kontakt mellan samer. Sameföreningens samlingsplats är ett nybyggt viste i fornminnesparken på Norra Berget i Sundsvall (Ljungdahl 2017).

4 TIDIGARE FORSKNING

4.1 Fjällsamer på vinterbete

Ernst Manker, dåvarande intendent på Nordiska museet, redogör översiktligt för Frostvikensamerna flyttningsmönster i sitt arbete med att dokumentera de svenska fjällsamebyarna. Angående vinterflyttningar så skriver Manker att alla tre samebyarna i Frostviken: Frostvikens norra sameby, Frostvikens mellersta sameby och Frostvikens södra sameby, ibland var ända vid kusten i Sundsvallstrakten på vinterbete (Manker 1947).

Flera statliga utredningar beträffande jämtlandssamernas vinterflyttningar mot bland annat Sundsvallsområdet har gjorts genom åren. Utredningarna innehåller intervjuer av samer och bofasta.

- Lappfogde A. Dahlqvists redovisning av sedvanerätten 1896 (Lappfogden i Jämtlands län).
- Renbetesdelegationens undersökningar 1912-1916 (Renbetesdelegationens undersökningar).
- Lappfogde A. Staafs utredning 1919 (Lappfogden i Jämtlands län).
- E. Huss utredning rörande renbetestrakter för lapparna år 1959 (Huss 1959).

Renskötaren och ordningsmannen i dåvarande Frostvikens lappby Jonas Åhrén har berättat att hans föräldrar vanligen flyttade till sundsvallstrakten under vintrarna. Åhrén berättar vidare att han gick i skola i Timrå en vinter, något han trivdes mycket bra med (Åhrén 1963:19).

Journalisten Olle Andersson, själv same från Glen i Tåssåsens sameby, har intervjuat ett antal jämtlandssamer om deras minnen av vinterflyttningar och vardagen på vinterbeteslandet. Några av de intervjuade berättade att de hade varit med och flyttat till Sundsvallstrakten (Andersson 2000).

Om Frostvikensamernas vinterflyttningar mot bland annat kusten i Medelpad har Ingwar Åhrén skrivit. Åhrén var själv född i en renskötarfamilj Ohredahke sameby i Frostviken och hade hört många berättelser från äldre tiders vinterflyttningar av sina släktningar. Åhrén konstaterar utifrån sitt källmaterial att frostvikensamerna har flyttat mot bland annat Sundsvallsområdet kontinuerligt åtminstone sedan slutet av 1700-talet. Åhrén har främst använt statliga utredningar angående frostvikensamernas vinterflyttningar som källmaterial (Åhrén 2004, 2013).

4.2 Sockenlappar

Den som har skrivit mest om sockenlappar i allmänhet och däribland i Västernorrland är etnologen Ingvar Svanberg (Svanberg 1999).

Fågelfångstanläggningar är en fornlämningskategori som ofta har förknippats med sockenlappar, men det första mer ingående arbetet utfördes av Jennie Lust som studerade fågelfångstanläggningarnas möjliga samband med samisk historia och speciellt med sockenlappar, i ett examensarbete i arkeologi 2018. Lust´s slutsats är *att baserat på fallstudierna och folkminnesuppteckningarna och traditioner föreslås en tolkning vara att fågelfångstanläggningar först användes av skogssamer för att sedan ärvas till deras ättlingar sockensamerna. Någonstans på vägen lärde sig sockenbor metoden av samerna* (Lust 2018). I

Sundsvallsområdet finns flera registrerade fågelfångstanläggningar, några med rumsliga samband med uppgifter om samer.

4.3 Allmänt om samer i Sundsvall

Karin Strömberg skrev 1984 en uppsats vid Etnologiska institutionen vid Umeå universitet som ingående behandlar samer vid Medelpadskusten. Strömberg koncentrerar sig mest på fjällsamer på vinterbete, men även på andra samiska grupper. Hennes intervjuer av samer och bofasta är av stort värde (Strömberg 1984).

Historiken Peter Ericson har beskrivit samer och samisk historia i Sundsvallstrakten liksom i Västernorrland i övrigt i ett flertal publikationer. Ett omfattande dokumentationsarbete bedrevs inom ramen för projekt Ljusminne som ägdes av länsmuseet i Västernorrland 1998-2001 där bland annat Ericsson var projektledare. Ericsons främsta källmaterial är kyrkböcker och andra arkivalier samt tidningsartiklar (Ericson 2001, 2004).

Inför planering av nya bostadsområden i Nackstaskogen och vid Lilla Böle i Sundsvalls kommun utfördes en arkeologisk utredning oktober 2015-april 2016. Syftet var att klargöra områdets markanvändning under förhistorisk och historisk tid och att utifrån detta bedöma framtida utredningsinsatser. En möjlig markanvändning som diskuterades var om det fanns lämningar efter tidigare samisk närvaro i undersökningsområdet, främst härdar efter kåtor.
Inga spår efter samiska härdar eller kåtor kunde dock identifieras i utredningsområdet. Källorna uppger att renbete har förekommit och att samer har bott både i kåtor och i böndernas byggnader inom ett större område med Sidsjön, Södra Berget och småbyar runt omkring, men mer exakt om och i så fall var detta kan ha ägt rum i utredningsområdet är oklart. Källorna omtalar samer i området under 1900-talet i närområdet, och även frågan om hur långt tillbaka i tiden samiska bosättningar här har förekommit saknar välgrundade svar (Klang 2016).

5 MATERIALPRESENTATION

Här presenteras det behandlade material som är aktuellt för rapporten, det vill säga det material som direkt, eller indirekt genom exempelvis namn på platser visar på samisk närvaro vid de utvalda områdena. För större översiktlighet är kapitlet indelat i avsnitt utifrån de tre utvalda områdena, Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten, Sörnackstaskogen – Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill samt Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren, Kubikenborg/Skönsmon.

En stor del av det behandlade materialet passar inte direkt in i något av de tre områdena men anses ändå som viktiga att ta med. Mycket av materialet handlar till exempel om de centrala delarna av Sundsvall och är därför av stor betydelse, eller så är den exakta platsen okänd men visar tydligt på samisk närvaro i Sundsvallsområdet i allmänhet. Dessa uppgifter presenteras i ett eget, inledande avsnitt, ”Allmänt om samer i Sundsvallsområdet”.

5.1 Allmänt om samer i Sundsvallsområde

Här behandlas, som nämnt, det källmaterial som beskriver händelser från det centrala Sundsvall och det källmaterial som inte kan placeras under någon av de tre utvalda områdena då det inte ges direkta uppgifter om vart i Sundsvallstrakten de beskrivna händelserna har försiggått.

5.1.1 Böcker och rapporter

“Våren 1729 meddelades på rådstugan, att två lappar gingo omkring i staden med korgar och tågvirke; då de ansågos nyttiga för staden och särskilt fiskerskapet, fingo de nu tillåtelse att slå sig ned på den till Sundsvall hörande skogen. Ur denna begynnelse utvecklade sig “stadslappen” egendomliga ämbete, vars växlande innehavare städse i vederbörlig form introducerades. 1751 togs till stadslapp Lång-Tomas Larsson, förut verksam i Skön, “en för och frisk karl, oförtruten, nykter och flitig”. 1791, då förre stadslappen antagits till sockenlapp i Selånger, anställdes på prov norske lappmannen Lars Andersson, vilken i fyra år lärt den vällovliga skorstensfejarehanteringen” (Ahnlund 1921:329).

“Konungens Befallningshafvandes i Wästernorrland utslag öfver åtskilliga, af samteliga fullmägtige uti
Medelpad anmäldte ärenden, gifvet Landstingsstället Wattjom den 23 Nowember 1763.

6te §

Jag förnimmer med missnöje at allmogen varder betungad utaf lappar, dels på det sättet at flere, än den i socknen äger mitt försvarsbref, sig der uppehålla, dels ock i så måtto, at socknelappar gå ifrån sina till andra socknar at tigga, samt på Bröllops-, Barns- och Graföl orsaka förargelse. Til hämmande af slikt oskick, finner jag ej tillräckligt allmogens förslag, at Lapparna på sådana händelse måga genast genom kronobetjeningens återsändas utan skal det vid Gärdansvar åligga kronobetjeningen i socknen så snart han får kunskap, at eller flere Lappar infinna sig någonstädes at tigga, eller på Bröllops= barnsöl och graföl sig inställa, genast samma Lapp eller Lappar gripa, hvarutinnan allmogen, ej får undandraga sig at giöra Kronobetjenten biträde; samt sedan den fasttagne straxt till Länsfängelset i Sundsvall insända, der jag vil med spö eller ris-slitning enligt Kongl. Förordningarna, anse dessa Lappar, skulle ock någon Lapp finnas uti någon socken, hvilken

ej innehafver mitt försvarsBref til socknenes betjeningen; så bör en sådan i tjenst insättas hos den som sig därtill först anmäler och tjenstehjon behöfver det allmogen har at ställa sig till efterrättelse

År och dag som förskrifvit står

P. A Örnsköld/ M. Norléen" (Avskrift av E.A. Granbergs avskrift i det enskilda arkivet Erik August Granberg, Medelpadsarkiv, utförd av arkivassistent Johan Brännström).

"Den 18-19 februari 1899 hölls i Sundsvalls stad stora nationella skidtävlingar. Prislistan fick följande utseende, -96 km: 1. Lappmannen Lars Olofsson, Arvidssjaur, 8.41.46 [...]" (Lignell, H. & Westerberg, J. O. (red.) 1964:334).

"Man slaktade vid vintervistet varje vecka och köttet såldes på torget i Sundsvall. 'Sundsvall var en bra stad för försäljning av renkött. Lördag var marknadsdag och då såldes mycket kött, bl.a. till Hotell Knaust som hade sina berömda märgbensmiddagar' " (Strömberg 1984:12).

"De icke renägande samerna eller "tiggarlapparna" förekom liksom de renägande samerna både norr och väster om Sundsvall." (Strömberg 1984:20)

"I gamla tidningslägg och tidningarnas egna sammanställningar av årgångar under en längre period, kan man finna korta notiser om lapparnas vistelse i Sundsvallstrakten: […] "En skidlöpare i fattigdom. Vid den nationella skidtävlingen i Sundsvall 1899 erövrades å 96 km konungens hederspris, en dryckeskanna av silver av nybyggarlappen Lars Olofsson från Tallnäs, Arvidsjaur socken [...]"." (Strömberg 1984:26-27).

"I Bodums socken, Ångermanland, var renbetet utmärkt, varför föräldrarna stannade där över vintern och ej som vanligt flyttade ned till Sundsvallstrakten.[...]" (Åhren 1963:19).

"När mina föräldrar året därpå flyttade med renhjorden i närheten av Sundsvall, gick jag i några månader i en skola i Timrå socken. I skolan var alla vänliga mot mig och skolbarnen hade alltid gotter med sig som jag fick. På söndagarna brukade ibland de skolpojkar som åkte skidor, följa mig upp till renhjorden på bergen i närheten och titta på renarna, när de krafsade undan snön med sina framfötter för att komma åt renlaven på marken. Det var med stor saknad jag lämnade mina skolkamrater i denna skola för att flytta till fjällen under april månad." (Åhren 1963:19-20).

5.1.2 Kyrkoarkiv

15 januari 1867 döptes i Sundsvall Lars Magnus, son av lappman Anders Ol. Olofsson o.h. Stina Greta Jonsdotter från Fjellfjell, Vilhelmina. Född 12 januari (*Vilhelmina kyrkoarkiv, C:4, s. 38*).

Lappdrängen Thomas Larsson från Bastunäsfjäll drunknad under badning i Stadssundet invid Sundsvall, 23 år, 21 juli 1870 (Frostvikens kyrkoarkiv, F:1, s. 45).

5 augusti 1872 döptes i Sundsvall Jonas Aron, Lappm. Anders Ol. Olofsson o.h. Stina Greta Jonsdotters, Fjellfjell, barn nr. 7. Född 12 juli (Vilhelmina kyrkoarkiv, C:4, s. 75).

27 augusti 1872, Lappm. Anders Olofsson o.h. Stina Greta Jönsdotters son Jonas Aron från Wilhelmina socken, død, 1 mnd 8 dgr. Begravd i Sundsvall. I Heffners gropen boende (Sundsvalls Gustav Adolfs kyrkoarkiv, s. 113).

18 mars 1875 döptes i Sundsvall, Olof Kristoffer, Nils Hansson o.h. Sara Brita Olofsdotter, Klumpvattsfjell i Frostvikens, son. Född 15 mars (Frostvikens kyrkoarkiv, C:2, s. 51).

25 januari 1878 döptes i Sundsvall, Anders Adolf, Per Henrik Larsson o.h. Maria Brita Larsdotter i Orrnäsfjäll, Frostvikens, son. Född 19 januari (Frostvikens kyrkoarkiv, C:2, s. 52).

20 februari 1878 döptes i Sundsvall, Jonas Klemet, Anders Andersson o.h. Anna Mattsdotter i Orrnäsfjäll, Frostvikens, son. Född 14 februari (Frostvikens kyrkoarkiv, C:2, s. 52).

11 mars 1878 döptes i Sundsvall, Ingrid Margreta, Nils Mattsson o.h. Ingrid Kristina Olsdotter från Orrnäsfjäll, Frostvikens, dotter. Född 5 mars (Frostvikens kyrkoarkiv, C:2, s. 52).

21 januari 1880 döptes Kristoffer, fjällman Anders Andersson o.h. Anna Mattsdotter, Orrnäsfjäll, Frostvikens, son. Född 14 januari (Frostvikens kyrkoarkiv, C:2, s. 53).

8 februari 1880, Anna Maria, fjällmannen Jonas Matsson Åhren o.h. Ingrid Margreta Larsdotters dotter, død i Sundsvall (Sundsvalls Gustav Adolfs kyrkoarkiv, E1:1, s. 216).

16 september 1882 föddes Christina Maglena, lappman Nils Nilsson Slounk o.h. Anna Lisa Andersdotter Fjellner, Vilhelminas, dotter i Sköns församling. Döpt i Sundsvall 1 oktober (Vilhelmina kyrkoarkiv, C:4, s. 167).

28 december 1917, Karl Fredrik Adolf Norberg-Persson, lappman, død i Sundsvall. Född 19. Februar 1861, "enl. Uppgift fr. Öfver Luleå församling". "Enl. Attest fr. P.ämbetet i Ö. Luleå utflyttad till Norge 30.05.1906" (Sundsvalls Gustav Adolfs kyrkoarkiv, F:6, s. 81).

5.1.3 Tidningsarkiv

Om ett besök av Hans Kongl. Maj:t i Sundsvall, den 10. august 1752:
*"En lapp hustru trängde sig fram till Hans Maj:ts wagn med et ren creatur, det hon afkundade i underdåniget öfwerlämna; Hans Maj:t benådade lapphustrun med en nådegåfwa af creaturets wärde och befalte, at hon creaturet skulle behålla […]" (*Posttidningar, 1752-08-24).

*"Sundswall den 5 mars. Lapparne hafwa fått lust att för hwarje winter närma sig allt längre till södern med sina rehnar. Sålunda har nu under några weckor en hop af dem uppehållit sig på Timrå-mon 1 ¼ mil härifrån. En dag i förra hedrade de till och med staden med ett besök. Ett lappsällskap kom nemligen inåkandes i sina med rehnar förspända ackjor. Trainen geck efter stora gatan till torget, där sällskapet behagade sitta och ta staden i närmare betraktande och låta sig betraktas. Derjemte visade lapparne den artigheten, att mot betalning under några timmar upplåta sina åkdon och snabblöpare åt dem, som deraf wille begagna sig. […]" (*Gefleborgs Läns Tidning, 1845-03-12).

"Sundsvall. Några lappfamiljer hafva här gjort besök med sina körrenar och lappmannavaror, hvilka senare höllos i högt pris; stadens kavaljerer hyrde renarna till lustfärder efter stadens gator" (Norrlandsposten, 1850-01-21).

*"Sundswall den 21 febr. Sistlidne måndag hade staden åter ett besök af lappar med rehnar. Denna gång wille lapparne försälja rehnar, och för sådant ändamål medhade några stycken […] (*Linköpingsbladet, 1850-03-02).

*"Sundswall. Twenne lappmän hade wid deras återflyttning till fjellen denna wår anträffat en från dess winterläger af Renarne uppskrämd och då nyligen uppstånden björn af han-könet, hwilken, wid en så plötslig öfwerraskning omringad af flera hundar, icke kunde bereda sig till nog snar undanflygt, uppreste sig mot lappmannen på twenne fötter, då björnen i samma ögonblick träffades af ett emot honom riktadt skott, hwaraf han genast föll död till marken. Den sålunda hastigt dödade, i lifstiden rofexperimenter werksamme nalle, war en ibland de största af sitt slägte, hwilket bewises deraf , att dess hud befunnits innehålla den owanliga längden af något öfwer 6 alnar. Denna best har troligtwis med biträde af sin öfriga slägt under 2:ne föregående årens somrar farit gräsliga fram ibland ortens hästkreatur, af hwilka han lärer dödat ett så stort antal, att den derigenom för inwånarne i denna ort förorsakade staden torde kunna uppskattas till ett wärde af omkring 1000 rd" (*Linköpingsbladet, 1850-05-25).

*"Från Sundsvall skrifves d. 7 Mars: I skogarne i närheten af staden uppehålla sig för närvarande flera lappfamiljer, med deras renhjordar. Dessa Sveriges ur-innevånare göra dagliga och talrika besök här i staden. I lördags inkommo till staden flera lappar medförande några tämda körrenar, dragande ackjor efter sig, ställande kosan till torget, där snart en större samling åskådare infunno sig för att bese dessa vackra djur. Detta besök fortsattes äfven i söndags, då lapparne med sina dragare, voro här för att, mot en viss afgift, något stycke väg skjutsa åklystna personer. […]" (*Folkets Röst, 1860-03-14).

*"Till Sundswall har ankommit en liten lappkaravan. Karavaner är dock ej så liten hwad renarne beträffar, ty desse uppgå till icke mindre än 500, ehuru deras anförare endast äro 3:ne personer. Anledningen till deras hitkomst uppgifwes wara den, att de i hemorten, Frostwiken i Jemtland, lida brist på bete, sedan denna wanliga nödwändighetsartikel" (*Korrespondenten, 1861-02-22).

"Sundswall den 12 februari. I dag, wid det jag skulle besöka ett ställe i Petterswik, obserwerade jag ett stycke utanföre Heffnes ångsåg på en udde en af bräder upprest byggnad i form af en s.k. lappkota, der rök genom byggnades öppning å taket utgick. Nyfikenheten dref mig till stället, der jag fann att brädskjulet beboddes af en lappfamilj från Wilhelmina, bestående af man, hustru och 6 barn. Mannen hade varit sjuk i nervfeber, men blifwit något bättre, nu ligger hustrun i samma sjukdom, omhöljd i några trasor på bara marken. Twå barn om 2 å 3 års ålder funnos hemma, klädda i hwar sina trasiga linnen, utan benkläder och hade under sina små bara fötter intet annat golf än den naturliga marken, som bestod af gråsten. På fråga, hwar de öfriga barnen woro, uppgafs att de utgått för att få sig några lifsmedel. Jag nedskrifwer icke dessa rader i afsigt att för dessa wåra fattiga medkristna begära hjelp, ty de finnas icke inom eller tillhöra wår kommun, men om någon som reser stället förbi, wäl påpälsad, wille göra sig omak och stiga utaf sitt bekwäma åkdon och taga den betryckta familjes sorgliga ställing i ögnasigte, skulle han här få skåda huru omätligt olika människors lotter äro delade här i tiden, ty dessa äro också menniskor" (Norrländska Korrespodenten, 1869-02-12).

"För den i föregående n:r af denna tidning omnämnda lappfamiljen ha bland tjenstepersonalen hos källarmästarne Kahn och Knaust insamlats den wackra, och för densamma hedrande gåfwan, af 20 rdr 50 öre rmt" (Norrländska korrespondenten, 1869-02-16).

"Sundswall. Det jagtsällskap, hwilket för några veckor sedan nedlade 2:ne björnar inom Medelpad, har nu åter warit ute i lyckosam fejd och denna gång knipit icke mindre än fem stycken. En af deltagarne i jagten lemnar i Sundswall S:n en liflig skildring öfwer densamma. Sedan berättaren omtalat huru nalles wistelse inom "ringen" blifwit upptäckt genom en af hundarne, som påträffat bytet i ett mörkt och djupt hål, bildadt af en rotwälta med kullfallna träd öfwer, samt redogjort för huru de första skotten aflossats emot björnen fortsätter han på följande sätt: Att se hundarne, som trängdes och betos för at komma ned i hålet till björnen, war ett stort nöje. Den som först nedkom högg i nalle så att hårtapparne hoppade, hwarefter en annan högren upp högg i den lösryckta hårtussen och så efter denne återigen en annan så att tussarna kommo upp ur idet genom hundarnes langnig af desamma på samma sätt, som wattenämbaren wid en brunnsgräfning hand och hand emellan komma i dagen. Glädjen stod högt hos jägarne, och nu framdrogs ej en rysligt stor björn, som ryktet förmält, utan en liten ful hona. Men hwad hade hon hos sig? Jo, hwad månngen wacker saknar, neml. fyra st. ungar, cirka fyra dagar gamla, helt och hållet oskadade af kulor och hudar. Med flygande fart transporterades dessa af lapparne uti "lappskåpet" hem till qwarteret. Mindre fort kommer mången kejserlig kurir. - Nu skullle björnen hem, c:a trefjerdedels mil, och ett tåg sammanbands till många famnars längd af medförde remmar, snören m.m., och nalle lades på skidor och drogs af en lång rad skidlöpare. Tåget war wärdigt en målares pensel, der det gick fram i urskogen, med sång och muntert glam, snart war man kommen till "gårles". Men ni undrar hwart ungarne hamnat. - Jo, de finnes ännu wid lif. Två äro på Österström och två på Sillre. Tack ware getter till ammor och snälla baddor, hoppas wi att de i framtiden kunna blifwa trefliga werldsmedborgare, ehuru de ännu ej sett den werld hwari de lefwa, men med möjligen af wägen redan gjort bekantskap med att stötestener finnas till" (Karlshamns Allehanda, 1869-03-19).

"Sundsvall. Fördomen mot förtärande af hästkött har nu nästan alldeles upphört i Indals socken, berättar Norrändska Korrespondenten. För detta har man till stor del att tacka hemmannsegaren N.E. Kälman i Hallsta, hvilken icke allenast sjelf slagtade hästar och förtärde deras kött, utan äfven föreställde allmogen huru enfaldigt det var att förkasta köttet af så renliga och präktiga djur som hästar. Hans föredöme och uppmaningar verkade också att en och annan började smaka på hästköttet och fann det vara godt, och att flera följde de gifna exemplen. För 15 år sedan var det endast den s.k. sockenlappen, som här slagtade hästar, och han fick icke allenast allt köttet utan äfven betalning för sitt besvär. Nu går han totalt miste om dessa stekar, hvarför han är icke litet förargad på omförmälde K., för det denne lärt allmogen att sjelf förtära det sunda, möra och välsmakande hästköttet, hvilket äfven påstås vara mycket nyttigt för lungsotpatienter" (Upsala, 1872-02-06).

"Ohyggligt nidingsdåd. Från Sundswall berettas att tvenne arbetare, hwilka för närwarande sitta häktade för begånget dråp, bakbundit en lappgubbe samt derpå afbränt hans hår och skägg, hwarefter de stuckit honom i ansiktet med knappnålar" (Norrlandsposten, 1874-10-23).

"Lappar och renar i Sundswall. Sundswalls Tidn. För den 23 jan. berättar att några lappfamiljer lägrat sig å isen strax utanför stadens inre hamn. Genom annons härom hade de

dragit detta försorg om att göra detta allmänt kändt, och en stor skara folk af alla åldrar och klasser begagnade sig af tillfället att få taga i närmare betraktande dessa långwäga resande. Huruwida den friwilliga afgift, som lapparne förklarat sig ej owilliga att mottaga, inbragte dem något större belopp är oss okändt; men några renar fingo de sälja för ett pris af omkring 40 kronor stycket. (Renkött har i dagarne hållits till salu å torget för 9 kr pr 20 .. .) [...] Wid tretiden bröt lägret upp. Wid ett ord af lapparne skyndade de små, lifliga hundarne att drifwa renarne, hwilka sannolikt woro 800 a 1000 st., tillhopa, och derefter bar det af öfwer isen i sydlig riktning" (Alingsås Weckoblad, 1875-02-06).

"Än ett lodjur dödadt. Lappmannen Olsson, den samme som tog det förut af oss omnämnda loet, har i går inwid staden påträffat ett lo, hwilket han efter någon stunds jagt upphann och dödade genom strypning med en snara" (Sundsvalls Tidning Norrländska Korrespodenten, 1875-03-02).

"Skogskungen åkande i akja. Från Sundswall skrifwes den 24 dennes: I måndags ankom hit från Swartwik grosshandaren Oskar Dicksson på wäg till Matfors. Som fortskaffningsmedel från Swartwik och hit anwände han en s.k. akja (lappåkdon i form af en liten ökstock). Sju andra akjor med lappar, lappqwinnor och barn uti utgjorde hans swit. Framför akjorna woro förspända renar, rikt utrustade med grannlåt. En lapp satt som körswen framför hr Dicksson, och färden gick i swindlande fart. Herr Dicksson har en gång för kuriositetens skull welat försöka detta sätt att resa och kanske funnit det mer tilfredsställande än wäntat" (Norrlandsposten, 1875-03-31).

"Lappläger wid Sundswall. I lifwet på Sundswalls gator har, skrifwes det i Sundsw. P:n, under julhelgen ingått ett element, som det icke alla dagar eger. Åtskiliga lappfamiljer, hwilka från fjellbygderna dragit sig ned mot kusten och på bergen norr om staden lägrat sig med sina hjordar, hafwa stundtals infunnit sig i staden och med sina renar och akkjor i swindlande fart ilat genom gatorna till stor förlustelse för det unga släktet. Äfwen ute på den isbelagta och af höjder omgifna stadsfjärden hafwa lapparne en och annan gång slagit sig ned på det hwitglänsande snöfältet. Den pittoreska anblicken af deras läger i förening med den under hela helgen rådande blida wäderleken har utöfwat stor lockelse på stadsinwånarne, hwilka i skaror begifwit sig ut till det wandrande herdefolket. Om än lifwet der öfwer hufwud taget burit en mera arktisk än egentligen arkadisk pregel, har det dock med sin brokiga färgrikedom, de hundra om icke tusentals renarne och de i trots eller kanske rättare i följd af ekipagets primitiva beskaffenhet muntrande kappköringarna bjudit på mången tafla af egendomlig och i hög grad fängslande skönhet" (Norrlandsposten, 1876-01-14).

"En renhjord som snöplog. I trakten kring Sundswall hafwa under ett par månaders tid uppehållit sig åtskilliga lappfamiljer jemte sina renhjordar. Efter det sista stora snöfallet blef, på begäran af enskild person, en dylik af 400 renar bestående hjord använd att upptrampa en wäg från Nyhamn till Wärsta förbi Swartwik och widare till Stockwik och Klampenborg samt därifrån till Nyhamn. Företrädda af sin egare fullgjorde de i så många afseenden nyttiga djuren detta sitt uppdrag på det sätt, som lemnade intet öfrigt att önska" (Östersundsposten, 1879-03-24).

"Sundswall. Ett wackert jagtbyte erhöll lappmannen Magnus Fjellström från Resele i Wilhelmina socken, som nyligen under jagt i Sundswallstrakten med spjut fälde 5 lodjur, 1 mård och 1 utter" (Malmö Allehanda, 1881-04-06).

"Sundsvallsutställningen. [...] Vid utställningen får man ock tillfälle att se lefvande renar från Jemtland och Norrbotten samt lappfamiljer i nationaldrägter jemte husgeråd och andra för denna nomadiserande folkstams lefnadsförhållanden egendomliga föremål. [...]" (Stockholms Dagblad, 1882-06-07).

"Lappflickan Berna Kuhl, dotter af Lycksele lappmarks rikaste renegare, har i dagarne jämte sin fader på genomresa gästat hufvudstaden. Resans mål är Köpenhamn. Vägen tages öfver Göteborg. Denna lappflicka, som i två års tid varit i en pensionsanstalt i Sundsvallstrakten, är, såsom typ af sin ras, af en framstående fägring och begåfvad med ett mycket långt svart hår, hvilket, nedhängande i två tjocka flätor och i ändarne invirkadt med röda band, nästan når marken. I sin pitoreska kostym med en massa silfverprydnader väckte hon i hufvudstaden allmänt uppseende" (Norrlandsposten, 1886-06-23).

"Stöld. Lördagen den 8 dennes häktades i Sundsvall lappmannen Lars Magnus Andersson-Fjellner från Wilhelmina , född den 6 januari 1866, för det han den 23 oktober 1886 från i huset n:o 1 wid gamla kyrkogatan boende sjökapten J. G. Dahlberg tillgripit 2:ne rockar, till samman wärderade till 50 kr. Fjellner, som erkänt sitt brott, har införpassats till kronohäktet i afbidan på ransakning" (Härnösandsposten, 1887-01-12).

"Från Frostviken. (Brev från en lappman till Sundsvalls Tidning) Lapparnes och renarnes lif har denna vinter varit högst bedröfligt. I december månad både snöade och regnade det, hvarefter skare och 'flen' bildade sig på snötäcket, så att renarne icke kunde sparka sig ner till marken för att nå renmossan. Till foljd häraf drogo renhjordarne ner åt skogsbygden från fjellet, och trots lapparnes alla ansträgningar, visade det sig omöjligt att få hjorden att stanna kvar på fjellen. Så snart renhjordarne kommit ner i skogarna, kom ett annat plågoris till - böndernas hundar, hvilka jagade och drefvo renarne vida omkring, och då de fingo fatt dem tilltygade dem mycket illa. Brefskrifvaren har i vinter funnit närmare 20 renar ihjelrifna af hundar. Tvene lappgossar voro ute å en sjö för att hopsamla de spridda renflockarne, då tvenne bönder, medhafvande 2 hundar, kommo utåt isen, tussande hundarne på renhjorden, hvilken återigen spreds åt alla väderstreck. De värda männen togo sig så för att med hotelser och dragna knifvar jaga äfven lappdrängarne på flykten. Dessa båda voro från en viss by i Alanäset, men äfven i en annan by af samma socken har man hotat lapparne med att nedskjuta både dem sjelfva och deras renar" (Sundsvalls Tidning, 1889-02-07).

"En profeterande lappgubbe roade sig häromdagen i Sundsvall med att spå stadens undergång. Då en skara barn skockades omkring mannen, upphof han sin röst och sade: 'Om ett par dagar skall Sundsvall förgås. Sist jag förutsade dess undergång, påstod jag att staden skulle brinna, och det skedde så, men denna gång skall hela den syndiga staden sjunka'. Ungefär så där profeterade han för att skrämma barnen, hvilket ock till den grad lyckades, att det fanns föräldrar som hade all möda med att förmå sina barn att gå till skolan, emedan de små fruktade att lefvande uppslukas af jorden" (Nerikes Allehanda, 1891-03-18).

"Ner mot kusten draga sig nu, enligt Sundsvalls-Posten, lapparne. Ett par lappfamiljer från Frostviken ha med sina renhjordar några dagar uppehållit sig vid Vistavarf, men ha nu dragit sig mot Sättnagränsen. Det lär vara deras mening att under de närmaste dagarne samla sina hjordar och öfver Sundsvall begifva sig söderut" (Östersundsposten, 1892-02-04).

"Fyllans offer. En ung lappman, som en tid uppehållit sig med sina renar i närheten af Selånger, hade varit på besök hos en svåger, hvarvid brännvinsflaskan flitigt användts. Hemkommen öfverfölls han af kräkningar, hvarvid en köttbit fastnade i halsen och orsakade döden genom kväfning, enligt hvad senare verkställd obduktion utvisade" (Reformatorn, 1895-04-11).

"För öfvervåld och rån mot en lappman Anders Olsson Renberg från Oviken i Jämtland, begånget den 1 juli i år å Norrmalm i Sundsvall, har inför dervarande rådhusrätt ransakats en arbetare, som först kallat sig Adolf Pettersson, men sedermera uppgifvit sitt namn vara Sandberg, son till en avliden fabrikör i Kronobergs län [...]" (Smålandsposten, 1896-07-29).

"Drunknad lappgosse. Sin treårige son Johannes förlorade härom natten fiskelappen Josef Jonsson från Oviksfjällen. Jonsson befann sig jämte hustru och två mindreåriga barn på färd från Sundsvall söderut i sin tämligen stora skeppsbåt 'Saga' med last af tågor och divärse korgarbeten, som han skulle saluföra. Stark storm var rådande, som omöjliggjorde hvarje närmande till land. Komma utanför Galtströms bruk, skulle hustru J. från botten af båten taga upp mjölkflaskan åt den äldre gossen, Johannes, som under tiden stod för sig själf på ena bänken i lovart och sökte hålla sig fast vid relingen. Plötsligt öfverraskar dem en väldig störtvåg, som rycker loss den lille och slungar honom tvärs öfver båten ned i det skummande vattnet å andra sidan. Äfven modern slogs omkull af samma våg. Fadern satt vid rodret, ensam skötande båtens bägge stora segel, och vågade icke lämna sin plats, såsom den förtviflade modern bad honom. Alt var ett ögonblicks värk - och båten gjorde stark fart bort från olycksstället, styrande söderut till Hudiksvall och Söderhamn. En 16-årig broder till den omkomne tjänar sosom dräng hos en hemmansägare i Borgen, Oviken, skrifves till Jämtlandsposten" (Jämtlandsposten, 1899-07-21).

"En långvandrare. Lappmannen D. E. Knutsson från Storvallen i Härjedalen har anlänt till Sundsvall efter att till fots ha tillryggalagt den långa sträckan dit. K. uppgav, att han skulle vandra vidare öfver Söderhamn och Gävle till Stockholm, där han skall hälsa på lappfamiljen på Skansen" (Svenska Dagbladet, 1921-08-10).

5.1.4 Bilder

Från digitaltmuseum.se:

”Ateljéporträtt på ej namngiven samekvinna. Fotograf Eric Nordlöw”.

(https://digitaltmuseum.se/021017722435/ateljeportratt-pa-ej-namngiven-samekvinna, hämtat 2019.06.05).

”Porträtt av samefamilj i ateljé. Fotograf Axel Höijer”.

(https://digitaltmuseum.se/011014649360/portratt-av-samefamilj-i-atelje, hämtat 2019.06.05)

”Mansporträtt. "Herr Jonsson, same". Fotograf Maria Helmina Gustava Kihlbaum”.

(https://digitaltmuseum.se/011014633709/mansportratt-herr-jonsson-same, hämtat 2019.06.05).

”Vy från Öråker med samer och renar på vinterbete”.

(https://digitaltmuseum.se/021016852274/vy-fran-oraker-med-samer-och-renar-pa-vinterbete, hämtat 2019.06.05).

Enligt Fornminnesföreningen i Medelpads samiska utställning är bilden däremot tagen i Selånger. Mannen till vänster är Jonas Nilsson och till höger är Tycko Åhren. Båda kom från Frostviken.

”Renbensfest på Knaust. Stora benpipor tillagas och sågas upp i köket och avnjuts sedan med hjälp av långa pinnar. En del av gästerna bär samiska dräkter, bland annat schlagerdrottningen Kai Gullmar på första bilden. Vid sin sida har hon källarmästare Gunnar Wilöf”.

(digitaltmuseum.se: https://digitaltmuseum.se/021017326962/renbensfest-pa-knaust-stora-benpipor-tillagas-och-sagas-upp-i-koket-och, hämtat 2019.06.05).

”Samer säljer sina produkter på Stora Torget i Sundsvall”

(https://digitaltmuseum.se/021016380733/samer-saljer-sina-produkter-pa-stora-torget-i-sundsvall, hämtat 2019.06.05

”Same som säljer renkött på torget (vinterbild)”

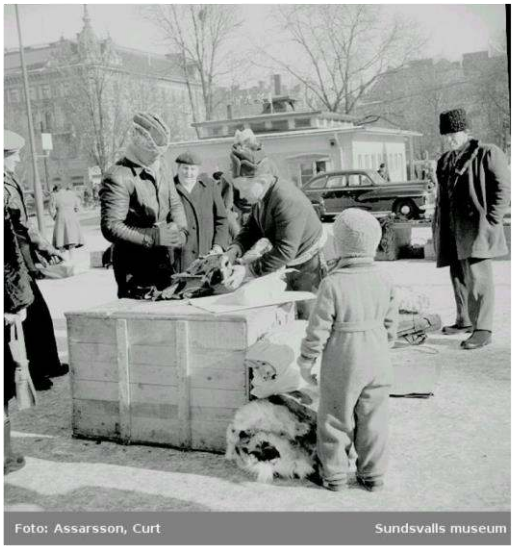

(https://digitaltmuseum.se/011014622454/same-som-saljer-renkott-pa-torget-vinterbild, hämtat 2019.09.03)

5.2 Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten

I avsnittet om Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten, ingår även Skön då det framgår från den karta vi har utgått ifrån att det omfattas av detta område. Lapploken och Lappstugutomten beskrivs mera ingående var för sig i avsnittet som handlar om resultat.

Karta över Sköns socken

(Wikipedia: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/23/Sk%C3%B6n-karta.png, hämtat 2019.08.07)

5.2.1 Böcker och rapporter

"[...] Det finns en annan äldre björnhistoria också, som skall ha utspelats på skogen i Byn. Cirka 3 km från Byn skall det finnas en plats, som än i dag benämnes Lappstugutomta. Av namnet framgår, att tomten varit bebyggd, och rester av en mindre stuga funnos kvar på 1870-talet. Resterna bestodo av en spismur av gråsten och ett tomtvarv. Fordom brukade lappar mera allmänt vara i dessa trakter med sina renhjordar och bodde då med sina familjer i nämnda stuga. Trångt var det nog ibland, särskilt som en s.k. fattiglapp hade sitt hemvist här hela året. Lapp-Nils hette han som bodde där, när denna historia timade, och han hade hustru och barn [...]" (Svedberg 1947:106).

"I fjällregionen finns utpräglade märken efter forntida bebyggelse som går under namnet stalotomter. Enligt urminnes tradition skall dessa tomter vara lämningar efter lapparnas store hövding, Gud eller den obetvinglige hjälten Stalo. De skönsbor, som haft intresse för befintliga ortsnamn, torde väl erinra sig om de gamla platser här som benämnts Stalobacken, Stalomyren och Stalobäcken [...]" (Svedberg 1959:68).

Svedberg, M.O.J. presenterar i sin text en karta över Byn där bl.a. Stalomyren och Stalobackvägen finns markerat.

(Svedberg 1959:69)

"De svåra klimatiska förhållandena som varit rådande i fjällvärlden torde ha tvingat lapparna att året om upprätta boplatser efter kusten där klimatet varit betydligt mildare. Många namn som finns i Skön påminner om deras boplatser, vars rester av deras bebyggelse delvis fanns kvar långt in på 1800-talet. Exempel: Lappstugutomten i Byn, Lapploken förr i Skön, nu under Sundsvalls kamerala område, Lapptomten intill "Blåbärsloken" i Valknytt, Lapphälla i Berge, Lappbacken i Birsta" (Svedberg 1959:69).

"Under sina vinterflyttningar från fjäll till kust kommo lapparna hit till Skön, där även en del kunde bli kvar, såsom i annat sammanhang vidrörts. Ännu ett sådant viste fanns på Olof-Martins skog under Valknytt. Som barn ville nedskrivaren liksom bygdens andra barn söka bär i skogen. Särskilt "snåtter" (hjortron), som det fanns ganska gott om på myren "Blåbärsloken". Där invid fanns en bergsknalle, som på södra sidan hade en ganska djup inskärning, delvis i fyrkant [...]. Vi fann kol och andra i skogen ej förekommande saker [...]. Martin var tjänstvillig och berättade, att hans far för honom omtalat, att där för länge sedan bott en lappfamilj bestående av man, hustru jämte tre söner, samt att de även hade några renar [...]." (Svedberg 1959:69-70).

"Lapphälla är även det en plats där lapparna i forntid haft sitt viste. Den är belägen strax öster om vår kyrka, på Berge bys skogsmark där den s.k. östbygdsvägen gick fram på hällens norra sida. Bergebornas kyrkväg gick över en ganska stor plats nedom lapphällan. Denna plats har enligt gamla Bergebors berättelser, varit i långliga tider skoglös, ej ens en liten buske har där spirat upp förrän på innevarande sekels början. Tydligen en gammal lappvall, som varit i flitigt bruk och därav genom trampning blivit helt steril, ja, knappast ett grässtrå hade kraft nog att där spira" (Svedberg 1959:70).

"Folkskollärarinnan Maja Lindmark född i Sundsvall 1871 minns att lapparna med renar vintertiden årligen plägat uppehålla sig omkring Sundsvall på Södra och Norra Berget, att då

hon under åren 1892-1900 varit lärarinna i Böle, lapparna varje år uppehållit sig där" (Strömberg 1984:19).

"Inom Fornminnesföreningens parkområde fanns tidigare ett litet lappläger. Det låg intill Krönvägen, mellan Röklandsgården och Loftboden. Lägret uppfördes 1912 och bestod av en kåta, en stolpbod (njalla), ett redskapsskjul (louve), en matvaruställning (suongero), och en öppen eldstad. År 1941 togs samelägret bort med motivering att samekulturen inte hörde hemma i våra trakter" (Strömberg 1984:21).

"Sara Kråik har berättat att de körde akja på Norra Stadsberget. Ett minne från den tiden är Lapploken, en benämning som fortfarande finns kvar. Det är en plats inom Fornminnesföreningens område, närmare bestämt mellan Torpsgården och Skyttepaviljongen. Lapploken är nämnd i Drätselskammarens protokoll från år 1905 och 1906, där det talas om att Lapploken är utarrenderad för sommarslått" (Strömberg 1984:21).

"Även i de centrala delarna av Sundsvalls stad finns namn som påminner om samerna. Mellan Neptunigatan och Fredsgatan finns Rengränd och intill Skönsmons kyrka ligger Lappgränd [...]" (Strömberg 1984:21).

"Renslakten i Bydalen. Den sedvanliga renslakten i Bydalen, Skön, har i år ej varit så livligt besökt som fallet plägar vara. Inalles har blott 200 djur slaktats"." (Strömberg 1984:26-27).

"Avskrift av lappfogde Abraham Staafs utredning år 1919: Frostviken norra, mellersta och södra lappbyars flyttningsvägar och vinterbetesplatser [...] Skön: Gudmundsbyn (sittplats)" (Bilaga i Åhren 2013).

5.2.2 Kyrkoarkiv

1803-1813, Boende i Byn:

Sockenlapp Nils Nilsson, f. 19.02.1748, g. 1772 m. Cecilia Pehrsdotter f. 08.08.1750, son Pehr f. 1777, dotter Magdalena f. 1779, dotter Märta f. 1782, dotter Catharina f. 15.07.1790, moder Märta Nilsdotter f. 1723.08.04, måg Pål Sirviksson (?) f.1785.03.02 (g.m. dottern Märta 1812), deras dotter Stina Cecilia, dotter Märta Greta f. 1812.11.11. (Sköns kyrkoarkiv, A1:1, s. 104).

1814-1826, Boende i Byn:

Förre sockenlapp Nils Nilsson f. 1772.02.17, g.m. Cecilia Pehrsdotter f. 1750.08.08, dotter Catharina f. 1790.07.15, moder Martha Nilsdotter f. 1723.08.04. Sockenlapp (?) Pål Sirvisson (?) f. 02.03.1785.03.02, g.m. Märtha Nilsdotter f. 1782.07.05, dotter Märtha Greta f. 1812.11.11, dotter Stina Cecilia f. 1814.05.02 (Sköns kyrkoarkiv, A1:2, s. 17).

Sockenlappen Nils Nilssons hustru Cecilia Pehrsdotter i Byn, död av ålderdomsbräcklighet, 73 ¾ år (Sköns kyrkoarkiv, C:2, bild 216).

6 februari 1898 döptes i Skön, Anna Elualia Elisabeth, F. lappen Nils Andersson Bergqvist o.h. Kristina Magdalena Andersson, Orrnäsfjäll, Frostvikens, dotter. Född 11 januari i Ljustorp (Sköns kyrkoarkiv, C:7, s. 118).

5.2.3 Tidningsartiklar

"Under innstundande sommar utarrenderas den så kallade Lapploken, som ligger ofwanföre stadsbackarne; arrendet uppgöres med enkefru Buler." (Norrländska Korrespondenten, 1859-04-09).

"Från betet å den s.k. Lapploken bortom den 28 dennes, en liten brun häst med swart hengmahn ungefärligen i 4:de året gammal, hederlig wedergällning erbjudes den som kan densamma tillrättaskaffa eller därom gifwa någon upplysning" (Norrländska Korrespondenten, 1860-08-29).

"Auktioner. ... 1:mo För enkan Anna Näsens konkursmassas räkning, diferse lösegendom såsom en säng, bord, stolar, samt köks- och husgerådssaker[...] En wret med beteshage "Lapploken" kallad [...]" (Norrländska Korrespodenten, 1861-03-20).

"Auktioner. [...] 3:o. Lägenheten Lapploken med särdeles goda beteshagar. Skulle antagliga anbud icke göras komma lägenheterna för ett års tid utarrenderas" (Norrländska Korrespondenten, 1861-05-15).

"Lapparne ha redan kommit ner till wåra bygder. I tisdags i förra weckan anlände några familjer med sina renhjordar och lägrade sig på norra stadsberget" (Karlshamns Allehanda, 1875-12-24).

"Ett sällskap lappar har med en talrik renhjord lägrat sig ovanför stadsberget. I går gjorde de ett besök nere i staden medförande ett par hundra renar" (Sundsvalls Tidning, 1882-02-28).

"I lördags drog en renhjord längs Stadsberget här förbi, på väg från Hudiksvallstrakten til Jemtland , samma hjord hvilken, som vi för en tid sedan nämnde, var lägrad å Bremön, tre mil härutanför" (Sundsvalls Tidning, 1889-04-16).

5.2.4 Kartmaterial

Lapploken finns tydligt med på karta från 1857:

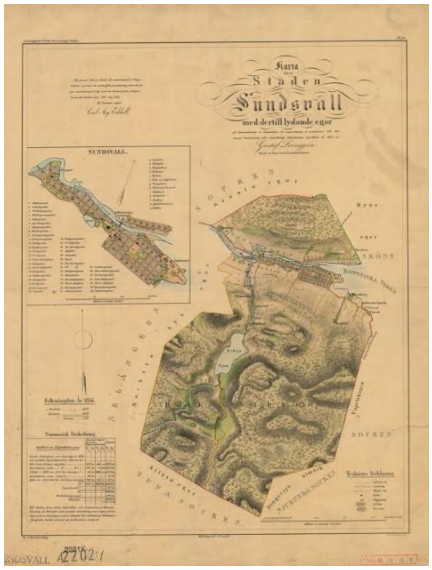

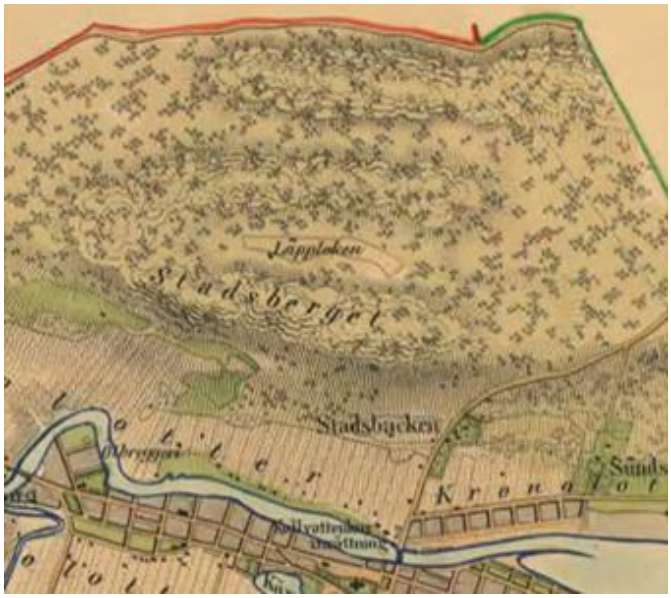

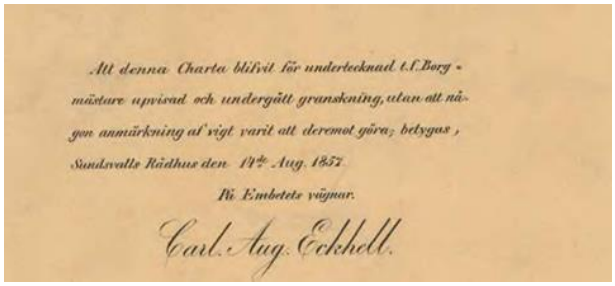
Att denna Charta blifvit för underteknad t. f. Borg-
mästare upvisad och undergått granskning, utan att nå-
gon anmärkning af vigt varit att deremot göra, bekygas;
Sundsvalls Rådhus den 14de Aug. 1857
På Embetets vägnar.
Carl Aug. Eckhell.

(Lantmäteriets historiska kartor: https://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/show.html?showmap=true&archive=REG&nbOfImages=2&sd_base=k22s&sd_ktun=00059lys&mdat=20160926130621913515 , hämtat 2019.08.07).

5.2.5 Bilder

Fra Svedberg, M.O.J. *Från Gamla Skön 2:*
"Betande renhjord var vanlig företeelse i Skön på 1800-talet. Fotot taget å Fillaskogen"

(Svedberg, M.O.J. 1950:52).

5.3 Sörnackstaskogen – Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill

5.3.1 Böcker och rapporter

"Andra fick sitt vinterviste i Albertina Åslunds Bryggstuga vid Vintertjärn nära Medskogsbron och några vandrade ännu närmare Sundsvall och stannade vid Sågvägen i Sörnacksta" (Strömberg 1984:18)

"Samer ska ha kommit till Böle i mitten av december och vände tillbaka i mars-april till Jämtland. De bodde i kåtor fram till 1920-talet och var därefter fram till mitten av 1930-talet inneboende hos bönder. Renarna följde Ljungans dalgång och betade vid Kolstabodarna, i Sörnacksta eller runt Södra Stadsberget. Betesplatserna varierade inom områdena, mest runt Södra Stadsberget, men vinterkvarteren var oftast i samma bondgårdar, förutom i Böle även i andra byar som t.ex. Vintertjärn nära Medskogsbron och Sörnacksta (a.a. s 18f). En plats för samiska kåtor omnämns, vid "Kaféhuset... längst upp vid Sidsjöbodarna" (Fridholm m.fl. 2005: 87).

5.4 Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren, Kubikenborg/Skönsmon

5.4.1 Böcker och rapporter

"Renhjorden hade sina betesmarker uppefter sluttningarna mot Södra Berget" (Strömberg 1984:19).

"Folkskollärarinnan Maja Lindmark född i Sundsvall 1871 minns att lapparna med renar vintertiden årligen plägat uppehålla sig omkring Sundsvall på Södra och Norra Berget, att då hon under åren 1892-1900 varit lärarinna i Böle, lapparna varje år uppehållit sig där" (Strömberg 1984:19).

"Folkskollärarinnan Ottila Staaf, född 1869, minns att sedan hon 1895 kommit till Sundsvall, lapparna med sina renar under flera vintrar plägt uppehållla sig vid Sidsjön och Böle" (Strömberg 1984:19)

"Även i de centrala delarna av Sundsvalls stad finns namn som påminner om samerna. Mellan Neptunigatan och Fredsgatan finns Rengränd och intill Skönsmons kyrka ligger Lappgränd [...]" (Strömberg 1984:21).

"Lisa Wilhelmina Andersson, född 1896, uppger att åren 1928-1930 skedde flyttningen ned till trakten av Sundsvall [...]". Kovland i Selångers kommun och Sidsjö i Sundsvalls stadsområde uppges bl.a. som områden där man stannat en tid (Åhrén 2004:63).

Samer ska ha kommit till Böle i mitten av december och vände tillbaka i mars-april till Jämtland. De bodde i kåtor fram till 1920-talet och var därefter fram till mitten av 1930-talet inneboende hos bönder. Renarna följde Ljungans dalgång och betade vid Kolstabodarna, i Sörnacksta eller runt Södra Stadsberget. Betesplatserna varierade inom områdena, mest runt Södra Stadsberget, men vinterkvarteren var oftast i samma bondgårdar, förutom i Böle även i andra byar som t.ex. Vintertjärn nära Medskogsbron och Sörnacksta (a.a. s 18f). En plats för samiska kåtor omnämns, vid "Kaféhuset... längst upp vid Sidsjöbodarna" (Fridholm m.fl. 2005: 87).

"Avskrift av lappfogde Abraham Staafs utredning år 1919: Frostviken norra, mellersta och södra lappbyars flyttningsvägar och vinterbetesplatser […] Skön: Kubikenborg" (Bilaga i Åhren 2013).

"Avskrift av lappfogde Abraham Staafs utredning år 1919: Frostviken norra, mellersta och södra lappbyars flyttningsvägar och vinterbetesplatser […] Sundsvall: Böle, Sidsjön, Stadsberget" (Bilaga i Åhren 2013).

5.4.2 Tidningsartiklar

"Ett lappläger har i dessa dagar warit uppslaget straxt utom Sundswall, hwars befolkning i stora skaror tågat ut till stället för att taga det mindre wanliga skådespelet i betraktande. Uppe i skogen ofwanför grosshandlaren Enhörnings wret hade lapparna, hwilka till antalet woro sju och utgjorde twänne särskilda familjer, uppförd sin tillfälliga, mycket anspråkslösa bostad, bestående af några mot hwarandra uppresta trästammar, på hwilka fans upphängdt ett stycke af rök och sot nedswärtadt wadmal. Inne i kåtan låg en liten twåårig parvel och skrek; troligen kände han sig beswärad af röken från den brinnande stockelden. Förutom den nämnda lille skrikhalsen funnos twänne andra barn, af hwilka det ena war 7, det andra 5 år gammalt. Båda blefwo af de besökande rikligt trakterade med karameller och annat namnam, som synbarligen smakade dem förträffligt. Utanför kåtan, hwilket troget bewaktades af twänne hundar, höllo sig de äldre lapparne, deribland twänne qwinnor, willigt lemnande de upplysningar, som af de frågwisa stadsborna begärdes. Rundtomkring och nära intill kåtan syntes de små, i sina

rörelser lifliga renarne ifrigt söka sin föda. De woro till antalet omkring 300. Lätt war deras gång på den lösa snön, och från hofwarne hördes ett eget smällande ljud. Man hade äfwen det nöjet att se huru det går till att åka akkja. Ware sig nu att renarne blefwo skrämda af de många åskådarne, eller att orsaken war någon annan, nog af: djuren kastade sig än till höger, än till wänster och akkjorna stjälpte den ena gången efter den andra, så att de åkande woro utsatta för oupphörliga kullerbyttor. Lapparne som woro från Frostwikens kapellförsamling i Jemtland, uppgåfwo såsom anledning till sin wandring ned till kusten den omständigheten, att renarne för närwarande hade swårighet att finna sin föda i fjelltrakterna, i anseende till den myckenhet snö, som der fallit" (Norrlandsposten, 1872-03-11).

På södra stadsberget wid Sundswall hafwa sedan ett par weckor tillbaka några lappfamiljer från Frostwiken i Jemtland uppehållit sig jemte sina ganska ansenliga renhjordar. Den 8 d:s på morgonen märkte twenne af lapparne färska spår efter lo, och som detta djur är en farlig fiende till renen, begåfwo de sig att på sina skidor, följande rofdjurets spår och endast bewäpnade med skidstafwen och en lina. Efter ett par timmar jagt blef föremålet för densamma upphunnet. Lon, som, då den upphanns, war uttröttad, blef till föld häraf ett lätt byte för följarne. Sedan desse tilldelat djuret slag med stafwarne, kastade de linan om dess hals och strypte desamma. På aftonen förde de båda lapparne sitt byte till staden och inlemnade det på poliskontoret för att erhålla de s.k. skottpenningarne. Djuret, ett stort och wackert, mätande fullt fyra fot mellan nosen och swansspetsen, tillhör honkönet. Lapparne antaga, att hon icke ensam uppehållit sig i trakten; de hade och sett spår efter flera dylika djur, och de ämnade följande dag ytterligare pröfwa jagtlyckan" (Härnösandsposten, 1875-02-11).

"Ny eldsvåda i Sundsvall utbröt natten till sistl. Torsdag omkring kl. Half 1 i snickaren Erikssons gård, belägen i närheten af Kubikenborgs lastageplats å Skönsmon invid den s.k. Lappstaden. Gården nedbrann intill grunden" (Norrlandsposten, 1877-08-27).

"Vid polistjenstemannen A. Klintorph hållen undersökning har utrönt, att Högstedt med hustru och son juldagen kl. 8 f.m. aflägsnat sig från hemmet och stängt dörren samt begifvit sig till sin måg arbetaren Mårtensson boende i den s.k. lappstaden i Kubikenborg, derefter hade ingen innevarit i rummet före eldstillfället, då Jansson skaffade sig tillträde genom fönstret, efter att ha slagit in rutorna […]" (Sundsvalls Tidning, 1882-01-10).

"Där kommer en lappgubbe. Han slår sig makligt ned på golfvet, under det han hälsar åt höger och vänster samt frågar en och annan om han ej kan blifva bjuden på en "jokus". Sina renar har han vid Kubikenborg och till staden har han kommit för att sälja renstekar och renben. Hans namn är Erik Lindsäll från Frostviken […]" (Sundsvalls Tidning, 1884-02-28).

"Eldsvåda. Omkring kl. 11 i lördags afton observerades här i staden ett starkt eldsken från Skönsmon. Enligt de underättelser vi kunnat förskaffa oss härledde eldskenet sig från två mindre bygnader i den s.k. lappstaden hvilka båda inom kort blefvo lågornas rof […]" (Sundsvalls Tidning, 1885-12-01).

[…] Sedan sex år tillbaka har han bott i egen gård i den s.k. Lappstaden på Kubikenborg, hvilken gård jemte lösegendomen är värderad till 1700 kr. […] (Svenska Dagbladet, 1886-11-22).

"Stor eldsvåda å Skönsmon. Fredag den 10 dennes kl. 4.15 eftermiddagen uppstod i ogifta Sofia Zakrissons hus i den så kallade lappstaden å Skönsmon invid Sundsvall

eldsvåda, hvarigenom ej mindre än sju gårdar lades i aska. [...]" (Östersundsposten, 1889-05-14).

"Jag en fattig lappman". Lappen Henrik Berlin från Skönsmon hade en dag, full som han var, å landsvägen vid Mon stält till ett fasligt spektakel, skrikit och skällt ned sina medmenniskor, så att hela vägen till slut blef full af folk" (Sundsvalls Tidning, 1892-05-28).

"En renhjord förevisas vs Sidsjön söndagen den 20 mellan kl. 12-3 midd. Inga hundar medtages. Afgift 25 öre" (Sundsvalls Tidning, 1895-01-17).

"[...] Ända så långt som till våra trakter tåga regelbundet sedan flere år tillbaka en lappkaravan från Ovikens fjell under familjefadern Andersson Nordqvists erfarna ledning. Andersson-Nordqvist är en välmående lapp som räknar sin förmögenhet i väl ett tusental renar. I år håller han till med största parten af sin renhjord ute i skogarna vid Kolsta i Selånger. Men Andersson-Nordqvist är äfven en smart man, som förstår att hugga tillfälle i flykten att förtjena sitt öre. Och förthy hade han till i söndags drifvit en del af sin vackra renhjord ner på Sidsjöns is och annonserat den till betittande mot 25 öres entre. [...]" (Sundsvalls Tidning, 1895-01-22).

5.4.3 Bilder

Från digitaltmuseum.se: *"Sameläger med renar vid Sidsjö. Fotograf Peter Wide".*

(https://digitaltmuseum.se/011014649407/samelager-med-renar-vid-sidsjo, hämtat 2019.06.05)

6 RESULTAT

6.1 Allmänt om samer i Sundsvallsområdet

Mycket av det behandlade källmaterialet beskriver samer i det centrala Sundsvall och i områdena omkring. Både renägande och icke-renägande samer har uppehållit sig i området under lång tid. Från 1729 nämns två samer som gick runt i staden med korgar och tågvirke och som, då de ansågs nyttiga för staden och särskilt fiskerskapet, fick tillåtelse att slå sig ned på ”den till Sundsvall tillhörande skogen”. De två samerna anses som föregångarna till det som senare blev ”stadslappen”. I en tidningsartikel från 1752 beskrivs hur en samekvinna trängde sig fram för att överlämna en ren till kungen då han besökte staden. Intressant är att händelsen inträffade den 10 augusti, dvs. under en tid på året då renägande fjällsamer normalt inte uppehöll sig i området. Det bör alltså ha funnits andra renägande samer än fjällsamer i området. I ett dokument från 1763 nämns sockenlappar som går runt och tigger i andra socknar.

På torget i Sundsvall såldes renkött på marknadsdagarna på lördagar. Bland annat köpte Hotell Knaust upp renkött till sina populära märgbensmiddagar. När samerna kom till staden fanns det många intresserade som ville ta det exotiska folket i närmare betraktning, och på torget kunde man också få prova på att åka efter ren i ackja, något som ska ha varit väldigt populärt hos den yngre delen av befolkningen.

Av mer eller mindre bofasta samefamiljer utan renar, nämnes, från 1869, en fattig samefamilj från Vilhelmina, som hade bosatt sig på ett ställe utanför Heffners ångsåg. Familjen hade det så fattigt att man samlade in pengar för att hjälpa dem.

Det har, i källmaterialet, även hittats mycket information som visar på samers närvaro under lång tid i Sundsvallstrakten generellt, men som inte kan förknippas med specifika områden. Det gäller både renägande och icke-renägande samers uppehåll i området som uppges ha förekommit både norr och väster om Sundsvall.

6.2 Norra berget – Lapploken och Lappstugutomten

I materialet hittas, från området kring Norra berget, både fastboende sockenlappar med familjer, renskötande samer som besökte Sundsvall i samband med vinterbete för renarna, mer eller mindre bofasta samer utan renar samt samer på tillfälligt besök.

De renskötande samerna har, bland annat för betets skull länge kommit flyttande från fjällen till området med sina renar under vintern. Några renskötande samer passerade området med sina renar på väg ner mot kusten, eller på väg tillbaka till fjällen, medan andra renskötande samer slog läger på bland annat Norra berget och isen utanför stadens inre hamn. Från Skön nämns att ett viste fanns på Olov Martins skog i Valknytt och strax öster om kyrkan, på Berge bys skogsmark, ska ett annat viste, Lapphälla, ha legat. På Fillaskogen betade också renar. I Gudmunsbyn nämnes att man stannade till en stund med renarna, innan färden gick vidare.

Varje vecka slaktades renar vid vistena och från Bydalen i Skön nämns *”den sedvanliga renslakten”*.

Områdets sockenlappar uppehöll sig huvudsakligen, som det ser ut, i Byn i Sköns socken.

På Norra berget, inom Fornminnesföreningens område, blev 1912 uppfört ett sameläger bestående av en kåta, stolpbod, redskapsskjul, matvaruställning och en öppen eldstad. Samelägret togs bort 1941 då det ansågs att samekulturen inte hörde hemma i dessa trakter. I dag har sameföreningen Noerhte Naestie en kåta uppsatt på Norra Berget, och en permanent samisk utställning finns på Norra Bergets museum.

6.2.1 Lapploken

Lapploken på Norra berget finns tydligt markerad på kartor redan från 1857 och den omnämns i tidningsartiklar från 1859 där det även framkommer att området omfattar särdeles goda betesmarker. Kanske har samer använt området som betesmarker för sina renar under äldre tid, och antagligen har de också bott där då. Viktigt när man bosatte sig vid olika ställen, var tillgången till vatten, och då en kallkälla finns alldeles bredvid Lapploken är det inte osannolikt att så är fallet.

6.2.2 Lappstugutomten

Lappstugutomten ska ha legat ungefär 3 km från Byn i Sköns socken, exakt vart är svårt att avgöra. Tomten ska ha varit bebyggd med en mindre stuga, och en same kallad Lapp-Nils, bodde där med sin familj hela året. I kyrkoboksmaterialet från Skön nämnes en sockenlapp, Nils Nilsson född 1748, som boende i Skön tillsammans med sin familj, åtminstone under perioden 1803–1826. Det kan ha varit Lapp-Nils på Lappstugutomta. Flera historier finns om Lapp-Nils. Se bilagor. Vidare ska samer som hade sina renhjordar i trakten ha bott i stugan.

I Byn ska även platser med namn som Stalobacken, Stalomyren och Stalobäcken ha funnits. Stalo är en jätte som förekommer i samisk mytologi och namnen kan på så sätt knytas til äldre samisk närvaro i området.

Andra namn som kan visa till tidigare samisk närvaro är Lapptomten i Valkytt, Lapphälla i Berge och Lappbacken i Birsta.

6.3 Sörnackstaskogen – Klissberget, Kolstabodarna och Katrinehill

Det finns, i det undersökta materialet, lite information som direkt visar till samers närvaro vid Sörnackstaskogen, men det finns och vi vet att området har använts som vinterbetesmark av samer som vintertid kom flyttande med sina renar från fjällen. Fram till 1920-talet hävdas det att samer som flyttade till området med sina renar bodde i kåtor men fram till mitten av 1930-talet var de inneboende hos bönder.

6.4 Södra berget – Lappstan, Lappkojmyren och Kubikenborg/Skönsmon

Den samiska närvaron vid området kring Södra berget består, som det ser ut, huvudsakligen av renskötande samer som flyttade mot kusten under vinteren. De uppehöll sig mest uppefter sluttningarna mot Södra berget, kring Sidsjön, där *"vid Kaféhuset"* nämns som en plats för samiska kåtor, och i Böle. Även vid Kubikenborg uppges samer med sina renar ha uppehållit sig vintertid.

Från 1872 finns bland annat en artikel som handlar om två samefamiljer från Frostviken i Jämtland, som hade slagit läger uppe i skogen ovanför grosshandlaren Enhörnings vret. Deras omkring 300 renar betade i området.

6.4.1 Lappstan

Lappstan, eller Lappstad, finns i ett flertal andra städer, tex i Arvidsjaur, Luleå, Arnäs, norr om Örnsköldsvik och Mohed utanför Söderhamn. Allt som oftast är Lappstan, eller Lappstaden förknippad med kyrko- och marknadsbesök.

Lappstad i Svenska Akademins ordbok:
"Område vid kyrka i Lappland där socknens lappallmoge har sina kåtor för kyrko- o marknadsbesök; även om kyrkby i Lappland där relativt stor lappbefolkning finnes, tidvis samlas" (Svenska Akademiens ordbok:
https://www.saob.se/artikel/?seek=lappstad&pz=1#U_L225_59011, hentet 2019.05.31).

Lappstad i Wikipedia:
"En lappstad är en kyrkstad med ett antal fasta kåtor och bodar uppförda nära en kyrka, där samer övernattat under sina kyrkobesök" (Wikipedia: https://sv.wikipedia.org/wiki/Lappstad, hämtat 2019.05.31).

I Kulturmiljövårdens bebyggelsesregister. Inventeringshandbok, är Lappstad kategoriserad som ett kyrkligt/religiöst ställe:

"Bilaga 4: Anläggningskategorier ordnade efter huvudgrupp.
Religionsutövning

- *Frikyrka/bönehus/missionshus*
- *Församlingshem*
- *Kapell*
- *Kloster*
- *Krematorium*
- *Kyrka*
- *Kyrkbåtshus*
- *Kyrkstad*
- *Kyrkstall*
- *Lappstad*
- *Moske*
- *Synagoga"*

(Stewénius, Jonna (red.) 1998:102)

"På lappmarkernas kombinerade kyrk- och marknadsplatser fanns en rumslig social differentiering mellan samernas lappstad, böndernas bondstad och handelsmännens borgarstad med marknadsbodar. Dessutom fanns officiella byggnader för socknen, rätts- och skolväsendet. Mindre lappmarkskyrkstäder hade kåtor för samer och stugor för nybyggare, t.ex. Fatmomakke. Denna etniska differentiering är i det närmaste unik i äldre svensk bebyggelse. Bland landets bevarade kyrkstäder kan nämnas Piteå kyrkstad i Öjebyn, Luleå Gammelstad, Bonnstan i Skellefteå och Lappstaden i Arvidsjaur. Lövångers kyrkstad har sedan 1960-talet fungerat som vandrarhem" (Dahlberg, Markus & Franzén, Kristina (red.) 2008:112).

Nils-Johan Tjärnlund skriver i boken *Fanns det grevar på Östermalm?: läsarnas egna frågor om Medelpads historia,* att:

"*Helt säker på ursprunget till namnet Lappstaden går det inte att vara. Ofta inkvarterades samerna hos den bofasta befolkningen och det verkar troligt att det skedde här i närheten av Södra berget. Men kanske syftar namnet mer allmänt på den omvittnat enkla bebyggelsen. Husen hade byggts "huller om buller" på billiga tomter och där trängdes fattiga människor och arbetare"* (Tjärnlund 2011:208).

Ursprunget till Lappstan på Skönsmon är svårt att avgöra men troligt är att det även där har att göra med samernas kyrko- och marknadsbesök. Det äldsta belägget på Lappstan som vi har hittat är en artikel från 1877 som beskriver en eldsvåda som bröt ut i området. Skönsmons kyrka ligger väldigt nära Lappstan, något som kanske inte är helt tillfälligt. Kyrkan stod dock klar först 1889 och namnet Lappstan är därmed äldre än kyrkan. Kanske var området förknippad med kyrklig aktivitet, bland annat genom att samerna bodde i det området under sina kyrko- och marknadsbesök under tiden de var i området på vinterbete med sina renar, redan före kyrkan blev påbörjad, och kanske var det därför kyrkan blev uppförd där den står i dag?

En annan möjlig förklaring kan vara att det tidigare fanns en sockenlappboplats på platsen.

6.5 Karta

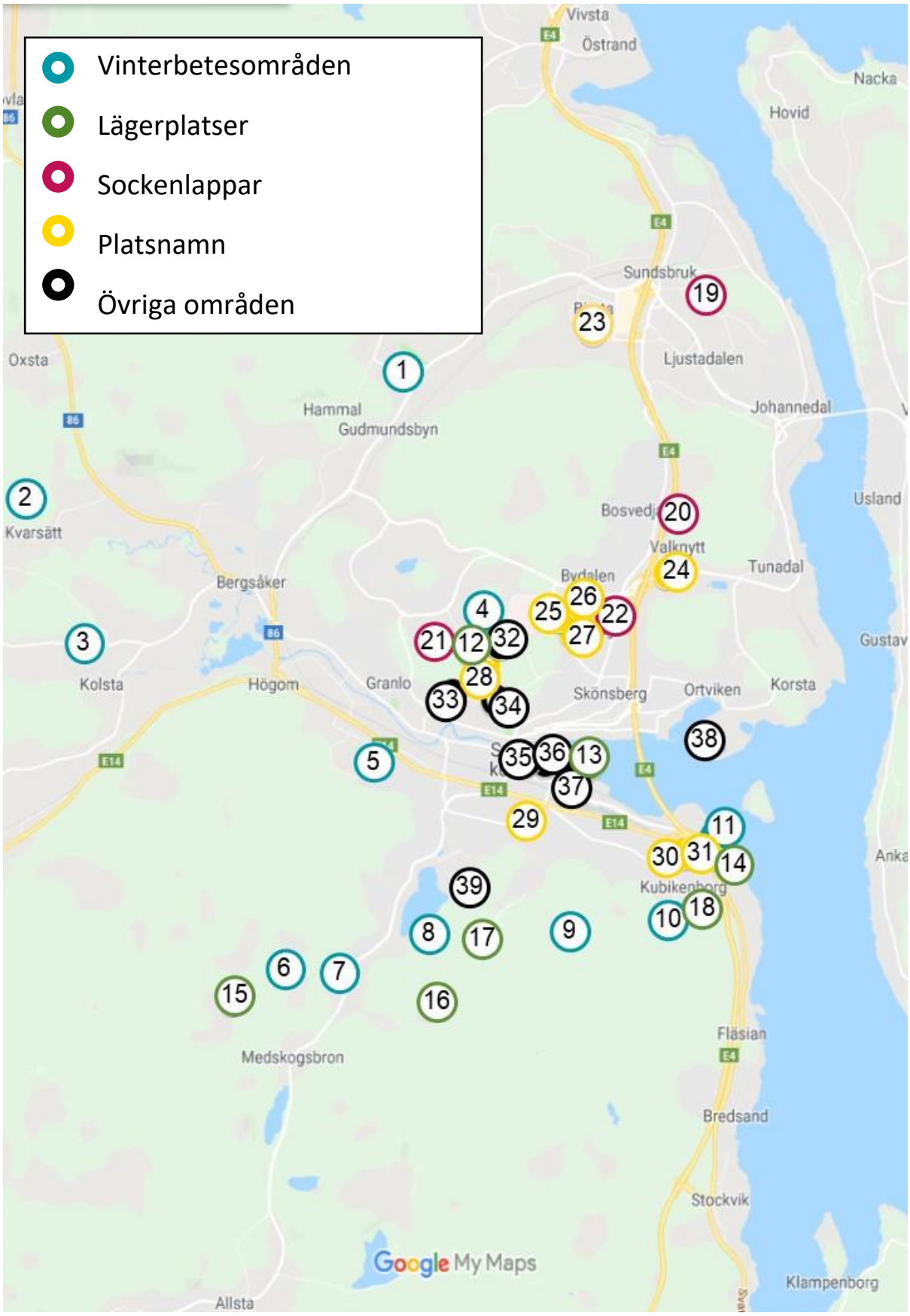
Vinterbetesområden
Lägerplatser
Sockenlappar
Platsnamn
Övriga områden
Vivsta
Östrand
Nacka
Hovid
Sundsbruk
Ljustadalen
Johannedal
Oxsta
Hammal
Gudmundsbyn
Kvarsätt
Bosvedj
Valknytt
Tunadal
Usland
Bydalen
Bergsåker
Kolsta
Högom
Granlo
Skönsberg
Ortviken
Korsta
Gustav
Kubikenborg
Anka
Medskogsbron
Fläsian
Bredsand
Stockvik
Allsta
Klampenborg
Google My Maps

Vinterbetesområden

1. Gudmundsbyn
2. Kvarsätt
3. Kolsta
4. Norra Berget
5. Nacksta
6. Sörnacksta
7. Böle
8. Sidsjön
9. Södra Berget
10. Kubikenborg
11. Ovanför Enhörnings Wret

Lägerplatser

12. Norra Berget
13. På isen strax utanför stadens inre hamn
14. Ovanför enhörnings Wret
15. Sörnacksta
16. Kaféhuset vid Sidsjöbodarna
17. Sidsjön
18. Kubikenborg

Sockenlappar

19. Lapphälla
20. Olof Martins skog under Valknytt
21. Eventuella fågelfångstanläggningar på Norra Berget
22. Lappstugutomta

Platsnamn

23. Lappbacken
24. Lapptomten
25. Stalobäcken
26. Stalomyren
27. Stalobacken
28. Lapploken
29. Rengränd
30. Lappgränd
31. Lappstan

Övriga områden

32. Noerhte Naesties sameläger
33. Fornminnesföreningens tidigare lappläger
34. Norra Bergets samiska utställning
35. Stora Torget. Försäljninga av renkött under marknadsdagar, uppvisning av samer och åkturer med ren och ackja mot betalning.
36. Hotell Knaust. Populära renmärgsmiddagar.
37. Stadssundet. Lappdräng drunknad under badning.
38. Heffnersgropen. Fattig samefamilj bodde där.

7 SAMMANFATTNING OCH REFLEKTIONER

Sammanfattning
Ett syfte med vår studie har varit att öka kunskapen om samernas historia i Sundsvall med målsättning att inkludera den samiska historien som en självklar del i stadens historia.

Vårt arbete visar att det finns mycket källmaterial som pekar på samisk närvaro i Sundsvall och i stadens omgivningar. Men materialet är utspritt, spretigt och delvis svårtillgängligt. Det källmaterial som vi har använt oss av är främst kyrkböcker, hembygdslitteratur och andra böcker, tidningsartiklar, rapporter, uppsatser, äldre kartmaterial och fotografier. Fysiska spår efter samisk verksamhet kan mycket väl finnas, men att söka efter sådana har inte ingått i vårt uppdrag.

Studien visar att det har funnits flera olika samiska befolkningsgrupper i Sundsvallsområdet liksom i Sverige i övrigt. Även idag finns en samisk befolkning i Sundsvall. Den samiska historien är inte homogen utan har många varianter, både i tid och i rum. Vissa samiska grupper har lämnat flera avtryck än andra i källmaterialet. Framförallt är det de renskötande fjällsamerna som kom till kusten för vinterbete och torghandel som har skildrats i tidningsartiklar och berättelser. När fjällsamerna kom med sina renar var det ett uppskattat avbrott i vardagen, det var fest och glam och skolbarnen fick vara lediga från skolan. Mindre uppmärksamhet har sockenlappar och andra bofasta samer fått, trots att kyrkoböcker och andra arkivhandlingar har upplysningar om dem. Kanske var dessa personer ett så naturligt inslag i trakten att de sällan blev uppmärksammade i tidningar och på bilder

När det gäller de behandlade platsernas exakta koordinater går de bara i enstaka fall att få fram. I huvudsak handlar det då om platser som är kända sedan tidigare. I andra-fall är det däremot väldigt svårt att avgöra mera bestämt vart olika händelser inträffade och, för undersökningen, viktiga platser har varit.

Ytterligare djupdykningar i arkiv och annat källmaterial kan komplettera Sundsvalls samiska historia, men ett sådant tidsödande arbete ligger utanför denna studie. Det gör också arkeologiska inventeringar som skulle kunna bidra till ökad information om äldre samisk närvaro och aktivitet i Sundsvall. Till exempel gäller det de stensättningar på Norra Berget som av många anses vara rester efter fågelfångstanläggningar som ofta byggdes av sockenlappar.

Några reflektioner

Det har tidigare hävdats, bland annat i Karin Strömbergs B-uppsats i etnologi från 1984, att renägande samer har flyttat ner till Sundsvallstrakten från Frostviken, Tåssåsen och Mittådalen. I denna undersökning har vi däremot sett att de renägande samerna som flyttade till kustområdena i Sundsvall under vintertid, i första hand kom från Frostviken. De samer från andre ställen, till exempel Vilhelmina och Tåssåsen, som vid olika tider befann sig i Sundsvall, kom oftast dit av andra orsaker. Några kom dit för att söka jobb och tjäna pengar, andra för att byta till sig varor och tjänster som inte gick att få tag i på närmare håll osv. I en artikel nämns en samefamilj från Oviken (Tåssåsens sameby) som ska ha flyttat ner till Sundsvallstrakten. Närmare undersökningar visar att uppgifterna är felaktiga och att familjen inte kom från det området.

Ytterligare en samisk befolkningsgrupp som ofta nämns i samband med uppehåll i Sundsvall, är fiskesamerna. I vårt arbete har vi bara hittat en artikel som kan visa till denna befolkningsgrupp, något som däremot inte behöver betyda att fiskesamerna inte fanns i området. Vår undersökning har varit begränsad till tre huvudsakliga områden omkring Sundsvall, och det kan därför hända, att vi hade hittat mer om nämnda grupp av samer om vi hade utökat söket till att omfatta större delar av kusten samt andra områden i Sundsvallstrakten.

8 KÄLLHÄNVISNINGAR

8.1 Litteratur

Andersson, Olle, 2000. *Den sista rajden. Samer berättar om livet förr.* Jämtlands läns museum.

Ahnlund, Nils & Ahnlund, Nils, 1921. *Sundsvalls historia D. 2 Tiden 1721–1803*. Sundsvall

Dahlberg, Markus & Franzén, Kristina (red.), 2008. *Sockenkyrkorna: kulturarv och bebyggelsehistoria. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet*

Ericson, Peter, 2004. Samer från fjäll, skog, bygd och kust. I *Tidsspår. Västernorrland – Sameland.* Länsmuseet Västernorrland.

Lignell, Harald & Westerberg, Jan Olov (red.), 1964, *Västernorrlands län i ord och bild: en hundraårskrönika*. Göteborg: Antiqua

Ljungdahl, Ewa, 2017. *Samer i Västernorrland förr & nu.* Skrifter utgivna av Gaaltije 21.

Manker, Ernst, 1947. *De svenska fjällapparna*. Stockholm: Svenska turistföreningens förlag

Stewénius, Jonna (red.) 1998. Kulturmiljövårdens bebyggelseregister. Inventeringshandbok. 1. [uppl.] Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Svanberg, I. 1999. *Hästslaktare och korgmakare.*

Svedberg, Mattias Oskar Johannes. 1947. *Från Gamla Skön.* D.1. Sundsvall

Svedberg, Mattias Oskar Johannes, 1950. *Från gamla Skön*. D. 2. Sundsvall

Svedberg, Mattias Oskar Johannes, 1959. *Från gamla Skön. D. 3*. Sundsvall

Tjärnlund, Nils-Johan, 2011. *Fanns det grevar på Östermalm?: läsarnas egna frågor om Medelpads historia*. 1. uppl. Norsborg: Recito

Westerdahl, Christer, 2008. *Sydsamer: från Bottenhavet till Atlanten : en historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark med angränsande delar av Jämtland och Norge*. Skärhamn: Båtdokgruppen

Åhrén, Ingwar, 2004. Frostviken – lapparnas högkvarter. I *Tidsspår. Västernorrland – Sameland.* Länsmuseet Västernorrland.

Åhrén, Ingwar, 2013. *Frostvikensamernas vinterflyttningar.* Skrifter utgivna av Gaaltije 14.

Åhrén, Jonas, 1963. *En same berättar. Sant, saga och sägen.* Östersund.

8.2 Rapporter

Ericson, Peter, 2001. *Tjoevkemåjhtoe. 3, Medelpads samer i arkiven: med angränsande socknar i Hälsingland och Ångermanland: excerpter från Ljusminne-projekten 1998–2001.* Länsmuseet Västernorrland.

Ericson, Peter & Ulfsdotter, Johanna 2018. *Förstudie. Platser med samisk närvaro.* Sundsvalls kommun.

Fridholm, Bent, m.fl. 2005. *Böle; en by vid Sidsjön.* Länsmuseet Västernorrland, Kulturmiljöavdelningen. Rapport 2004:3.

Klang, Lennart, 2016. *Nackstaskogen och Lilla Böle. Arkeologisk utredning etapp 1 inför planering av nya bostadsområden, Sundsvalls stad, Västernorrlands län, år 2015*. Rapport 2016:2. Landskapsarkeologerna.

Lust, Jennie, 2018. *Fågelfångstanläggningar. Sockensamer & skogsfågelfångst i Gävleborg och Västernorrland under historisk tid.* Examensarbete 30 hp, arkeologiprogrammet 180 hp. Vt 2018. Umeå universitet.

Strömberg, Karin, 1984. *Samerna vid Medelpadskusten.* B-uppsats i etnologi Umeå universitet.

8.3 Otryckta källor

Brännström, Johan. *Avskrift av E.A. Granbergs avskrift i det enskilda arkivet Erik August Granberg, Medelpadsarkiv*

Huss, E. 1959. *Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län.* Östersund.

Lappfodgdearkivet i Jämtlands län. Landsarkivet Östersund.

Renbetesdelgationens undersökningar 1912–1916 (opublicerat material).

8.3.1 Otryckta sidor på internet

Digitalt museum: https://digitaltmuseum.se/

Lantmäteriets historiska kartor: https://historiskakartor.lantmateriet.se/

Svenska Akademins ordbok: https://www.saob.se/

Svenska Dagbladet, Historiskt sidarkiv: https://www.svd.se/arkiv

Wikipedia: https://www.wikipedia.org/

Källor från Riksarkivet, Digitala forskarsalen - https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen:

- Frostvikens kyrkoarkiv
- Sköns kyrkoarkiv
- Sundsvalls Gustav Adolfs kyrkoarkiv

- Vilhelmina kyrkoarkiv

Källor från Kungliga biblioteket, Svenska dagstidningar - https://tidningar.kb.se/:

- Alingsås Weckoblad
- Folkets Röst
- Gefleborgs Läns Tidning
- Härnösandsposten
- Jämtlandsposten
- Karlshamns Allehanda
- Korrespondenten
- Linköpingsbladet
- Malmö Allehanda
- Nerikes Allehanda
- Norrlandsposten
- Norrländska Korrespodenten
- Posttidningar
- Reformatorn
- Smålandsposten
- Stockholms Dagblad
- Sundsvalls Tidning
- Sundsvalls Tidning Norrländska Korrespodenten
- Svenska Dagbladet
- Upsala
- Östersundsposten

9 Bilagor

9.1 Bilaga 1: Avskrift från Norrpottensposten, 1895-02-14

När lapparne komma.
(Ur Sundsvalls-posten)
"Sommaren är slut. Det vackra sommardagarne äro ett minne blott med den starka, friska fjäll-luften och fria utsigter öfver blånande vidder, och alnsdjupa snödrifvortäcka klippor och stup. Då bryter lappen upp sin kåta, samlar sin hjord och anträder sin sydfärd inåt skogarne. På obanade stigar går färden fram. Oftast stannar han vid närmaste skogsland, där bete finnes, men under stundom sträcker han ut sin färd till någon af kuststäderna, i hvars grannskap han stannar. Där ströfvar under uppsigt hjorden omkring på vinterbete, medan han sjelf släde eller skidor då och då gör utflykter in till staden för att sälja och köpa samt "lefva stadslif".
I april styr han färden åter upp mot fjällen och når i början af maj sitt höstviste, där "vårkosten" väntar, för att så draga vidare efter elfvarne upp i fjällen, där snön smält undan, gräset spirar fram och videt löfvas.

Renarne komma!
När det budskapet vintertiden når en kuststad, få stadsborna brådtom att skynda ut för att se på hjorden.
I går skulle en större renhjord anlända Sidsjön, och redan tidigt på morgonen började vallfärderna. Med pinglande bjällror ilade släde efter släde upp, och efter sträfvade täta grupper af fotgängare i den bitande kölden. Här och der på den snöhöljda skogskanten gled en skidlöpare fram på krökta ben.
Så når man omsider Sidsjön, där den ligger höljd af snö i en ram af skogsklädda höjder, vilka sträcka sig, den ena bakom den andra, i mjuka våglinier, de längst aflägsna i fjerrblå färgton.
Men af renarne se vi ej ett spår.
Der lyser dock fram mellan drifvorna ett bylte i brokiga färger. När vi komma närmare se vi, att vi ha en lapp framför oss, ett gammalt, fåradt, brunt ansigte med djupt liggande ögon i ett bylte af skinn. På hufvudet tronar den röda topplufvan, den långhåriga drägtens sömmar prydda med klädesremsor i bjerta färger samt här och der behängda med glänsande och skramlande prydnader, i bältet hänga en mängd pungar. På kolten, som räcker ned på smalbenet, se vi, att det är en representant af det täcka könet vi ha framför oss. Om man skulle döma till egarinnans ålder, efter de otaliga rynkorna i hennes ansigte, måste hon ha varit samtida med Metusalem.
På vår fråga upplyser hon med pipande och klanglös röst, att renarne kunne väntas i hvilket ögonblick som helst. Vår andra fråga, huru stor hjorden är, vill hon dock ej besvara.
----- Det får herrskapen sjelfva se ----- svarade hon undvikande.
Fram på vägen rullar på hjuande ben ett annat bylte. Ett lika brunt och fult ansigte med samma framträdande kindknotor och breda mun tittar fram ur kolten. Hakan är kransad af ett stridt, svart skägg.
Än är lappfar uppe bland drifvorna vid vägkanten, än seglar han fram midt i vägen. Han har synbarligen tagit allt för stora klunkar ur någon flaska med "jokkis".
Med lallande röst och under stora ansträngningar att trotsa tyngdlagen på sina krokiga osäkra ben, inbjuder han oss att göra en åktur, när renarne komma.
-----De komma nu ----- hviskar han ----- jag hör hundgläfset.
Vi spetsa öronen. Ur fjerran ljuder det svagt och osäkert ett dämpadt sorl, ur hvilket då och då liksom klockpingel dyker fram.

Framför oss sträcker sig det vida snöfältet i blåskiftande skuggor och röda dagrar, glittrande som sålladt fullt med diamanter.
Så se vi, där ständerna liksom skjuta tillsammans, en märkvärdig, mörk strimma. Den vexlar form, medan den närmar sig. Nu se vi: det är en arme av renar. Ena flygeln tycks nu vilja draga sig upp åt skogen, men i nästa ögonblick drages den tillbaka. Och så går färden framåt, synbarligen ledd af skickliga anförare.
Främst går på skidor en ung lapp, hvars röda toppmössa sticker starkt af mot den perlgråa och bruna lefvande floden bakom honom.
På sidorna trampa andra lappar, hojtande och fäktande med armarne. I flodens rygg hoppa små pigga hundar fram i den lösa snön med ifrigt skall jagande tillbaka deserterande renar.
Den lefvande floden, som sakta rör sig framåt, lapparne i sina besynnerliga drägter, hundskallen och pinglandet från hjordens bjellror ----- det är lif och stämning i den taflan. Och så det vida snöfältet, som skimrar fullt av glitter...
Hjorden gör halt, och renarne lägga sig ned i snön. De kunna vara bortåt en 400 och alla åldrar finns ibland dem ----- från den med ståtliga horn stoltserande hanen på en tio a tolf år till kalfven, som ännu ej sett ett solhvarf. Här och der ser man ett djur med endast ett horn. Det andra har fälts.
På vägen stå de båtformiga ackjorna. Bredvid en af dem står en ung lappska böjd. I ackjan ligger ett båtformigt fodral, omsorgsfullt insvept i renhudar. Det är kätkem med ungmors förstfödde i.
Hon böjer undan huden och vi se ett litet rosenrödt ansigte af den lille, som sofver sin stilla barna sömn. I den där besynnerliga tingesten har han dinglat på moderns rygg under arbete och färder, i den har han nu gjort den långa resan från Jemtland till Sundsvall.
Sällskapet, som består af tolv personer, deraf hälften kvinnor, är nemligen från Frostviken i Jemtland. Här i Sundsvall ha de ej varit på flera år.
Girigheten, som utgör ett af grunddragen i lappens karaktär, skymtar fram här och der. Med långa skutt hinna de upp besökaren och håla fram sina vantar som kollekthåf, ihärdiga som zigenarungar, munvige och envist fasthållande som kardborrar.
En del amatörfotografer ha kommit ut med sina apparater. Men knappt ha de fått ett bra läge, uppställt sin staffli och fått det svarta hucklet öfver hufvudet, förrän en lapp är framme och drar dem i rocken.
----- Femtio kroner ---- ska de ha. Dessförinnan får ej en plåt tagas.
En amatör lyckades dock kugga dem ----- och taga ej mindre än sex präktiga plåtar.
Hela dagen gick vallfärden från staden dit upp til Sidsjön. Kölden var visserligen bitande kall ---- 15 grader på middagen ----- men vädret var dock härligt. De nedsnöade träden stodo i glitterskrud, solen var omgifven av ljusa dunstringar, luften såg hög och ren ---- en af dessa dagar, som man lär sig älska och minnas". *Norrbottensposten, 1895-02-14*

9.2 Bilaga 2: Avskrift från Svedberg, M.O.J., 1947, Från gamla Skön 1.

"[...]Ca 3 km från Byn finns en plats, som i dag benämnes "Lappstugutomta". Av namnet framgår, att tomten varit bebyggd, och rester av en mindre stuga funnos kvar på 1870-talet. Resterna bestodo av en spismur av gråsten och ett tomtvarv. Fordom brukade lappar mera allmänt vara i dessa trakter med sina renhjordar och bodde då med sina familjer i nämnda stuga. Trångt var det nog ibland, särskilt som en s.k. fattiglapp hade sitt hemvist där hela året.
Lapp-Nils hette han som bodde där, när denna händelse timade, och han hade hustru och barn. Hans arbete bestod i att göra olika slags trävrilar och skopor av "mosseknölar", som bildats på björkar. Då Lapp-Nils skulle ut och försälja sina alster, följde vanligen hans äkta hälft med. Båda voro försedda med den omistliga lappsäcken av skinn. I denna förvarades godset som skulle försäljas men också annat. Man bad vanligen att få en brödkaka eller "litte mjöl i påsen", som husmor kunde avvara. Kanske husmor hade ett fläskben också eller annat sovel åt fattiglappen.

På sina strövtåg voro båda iklädda lappdräkt, som bestod av en gammal sliten "mådd" (skinnrock), vanlig luva samt pjäxor med benband. Under vistelsen i hemsocknen hade de vanlig sockendräkt, som var lappad i olika nyanser och lär ha sett bedrövlig ut.
En ruskig höstmorgon begåvo de sig ut på turne. Fem barn i olika åldrar lämnades hemma att sköta sig själva. Föräldrarna voro under dylika resor borta ibland i flera dagar. Barnen, som troligen ej hade så mycket att livnära sig på under väntetiden, gingo ut i skogen för att plocka bär för att stilla sin hunger med. Minsta flickan på ett år togs även med. För att skydda barnet för regnet tog äldsta pojket ett skinnstycke, som användes för att lägga uppsamlade matrester på, och lindade om barnet samt band ihop det hela med en repstump. De bär som möjligen funnits intill stugan voro för längesedan bortplockade, varför barnen hade en åtskillig lång väg att tillryggalägga, innan de hittade några bär.

Äntligen framkomna till ett bärställe, lade de ned barnbyltet och började bärplockningen. Barnen förirrade sig åt olika håll och gingo alldeles vilse, så att de icke kunde hitta igen sin lillasyster, som de lagt ifrån sig. De kommo också ifrån varandra, och ingen hittade hem. Den äldste av syskonen kom så småningom fram till Selånger. Det var sent på natten, och han kröp in i en hölada och somnade. När det blev dager, talade han om för gårdsfolket att sitt äventyr. Han sade sig vid dagsljus kunna hitta hem, men han var orolig för sina syskon och ville ha hjälp till att söka "lilljänta". Han fick några med sig, och sökandet började. De äldre barnen hittades snart, men de voro naturligtvis våta och frusna, då de legat ute hela natten, men den minsta flickan stod ej att finna.

Påföljande dag ordnades skallgång som fortsatte ännu en dag. På eftermiddagen andra dagen varsnades björnspår vid Allmänningsberget, och man drog då den misstanken, att björnen hade något med barnets försvinnande att göra. Spåren ledde till en klyfta, omväxt med snårskog. En av de djärvaste i skallkedjan kröp in i snårskogen, men han hejdades av ett ilsket brummande och som han tyckte kvidande ljud. Skymningen hade fallit på, och något vapen fanns ej med, varför ytterligare åtgärder måste uppskjutas till följande dag.

Tidigt följande morgon var skallkedjan på nytt samlad och försedd med gevär. De sökte sig till platsen där de dagen förut hört det ilskna brummandet, och en med gevär utrustad karl kröp genom snårskogen för att om möjligt fälla björnen, om han ännu var kvar. Jo, björnen var

verkligen kvar, och han hade även en björnunge vid sidan. Båda slickade på något, som låg på marken och kved svagt.

Nu voro goda råd dyra. Att komma intill björnen och taga barnet, medan björnen levde, gick ej, ty så snart björnen varsnade skytten, stötte han till ett ilsket brummande. Skallkedjan samlades på behörigt avstånd till rådplägning. Efter hållet krigsråd gick man till attack. En i skallaget hade tagit med sig en torkad fårbog, något som på den tiden fanns i varje bondgård. Fårbogen var ju avsedd till människoföda men måste nu offras. Bergskrevans ena sida var hög och tvärbrant. Någon risk för anfall av björnen på den sidan fanns ej. Mannen med fårbogen gick därför upp på klippsprångets framsida, medan skytten placerade sig på andra sidans klippsprång. De övriga av kedjan hade tills vidare utrymt slagfältet. Mannen med fårbogen kastade denna ett stycke utåt från klippsprånget. Nalle varsnade att något föll ned på marken och skyndade fram tillika med björnungen. Fårbogen blev välkommen spis för björnen och hans unge. Ett skott föll. Björnen sårades men icke dödligt. Om björnen blev rädd för smällen, är ej så gott att säga, men björnen och björnungen rusade bort från den tillfälliga bostaden ut på en öppen plats söder om berget. Den sårade björnen lufsade hit och dit av smärtorna efter skottskadorna.

I samma veva kom Stark-Ante från Laggarberg i Timrå gående, försedd med gevär eller björnbössa, som det hette. Ovetande om vad som tidigare försiggått, rusade Stark-Ante fram till en större tall, som stod intill skogsgläntan, lade an och sköt på björnen. Icke heller detta skott var dödande, men björnen vaknade upp av smällen, fick syn på Stark-Ante och rusade blint på honom. Att ladda om var inte tid till, men Ante tog skydd bakom tallen. Och nu vidtog dansen kring tallen under ett ihållande brummande från björnens sida. Ante var vigare än björnen och höll sig väl skyddad på tallens baksida. Ante tappade emellertid bössan, och strax var björnen framme och tog den samt slog sönder den i ilskan. Hur det var, så reste sig björnen på bakbenen, gick fram till tallen och slog ramarna omkring den i tanke att kunna på detta sätt fånga sin plågare. Men tallen var grov, och ramarna nådde ej fram till Ante. Denne, som med skäl kallades Stark-Ante, grep tag i björnramarna och tryckte dem intill tallstammen. Trots att björnens krafter hade betydligt avtagit på grund av blodförlusten, hade Ante all möda att kunna hålla fast besten, till dess den andra skytten med hjärtat i halsgropen kom framsmygande och med ett nytt skott förpassade nalle til sällare jaktmarker.

När skallkedjan hört sista skottet och brummandet äntligen upphört, förstodo de, att faran var över, och samlade sig för att se hur allt hade avlöpt och i första hand om det lilla barnet var vid liv. Mannen med fårbogen var den första som tog hand om barnet. Han hade nämligen märkt att björnen vid första skottet släppt sin fårbog, varför han trotsade faran och tog igen sin förlorade fårbog. Endast ett litet stycke därifrån låg barnet och kved. Det levde alltså ännu. Det hade då varit utan mat i tre dygn. En kvinna, som följde med skallkedjan, försökte giva barnet sitt bröst, men först när det lilla pyret fått värma sig en stund i kvinnans sköte och hon droppat mjölk i den lilla av frossa skälvande munnen, började krafterna så småningom återkomma. Kvinnan tog sedan barnet med till sitt hem och gav det ytterligare vård. Samtidigt som skallkedjan kom hem från skogen, kommo också Lapp-Nisse och hans hustru. Björnen fraktades sedan ned till byn.

Stark-Ante skulle, när allt var avklarat i skogen, bege sig hem. Kommen ett stycke på väg, erinrade han sig den sönderslagna bössan, varför han återvände. Sedan han samlat ihop delarna av sin bössa, kände han sig trött. Nappataget med björnen hade ändå pressat honom till det yttersta. Han satte sig ned vid tallen, där ringdansen med björnen nyss ägt rum, och slumrade

till. Hur länge han sovit visste han inte men vaknade vid att något mörkt och ludet föll från tallen ned på honom. Då kände sig Stark-Ante liten. Glömmande bössdelarna rusade han upp och iväg hem såsom jagat av något ont. Stark-Ante blev sig aldrig lik efter den dagen. Det hjälpte ej att han fick reda på att det som föll ned från tallen var björnungen, som i förskräckelsen efter första skottet begivit sig upp i tallen. Ante påstod, att det var något förgjort med i spelet. Hans bössa hade alltid förut dödat. Nedskrivarens mormor har berättat denna händelse. Hon hade i sin tur hört den av sin mor. Enär min mormor var född 1801, skulle således händelsen ha inträffat under 1700-talets senare del." *Svedberg, M.O.J. 1947:160-110*

9.3 Bilaga 3: Samer i Selånger

9.3.1 Böcker och rapporter

"Lisa Wilhelmina Andersson, född 1896, uppger att åren 1928-1930 skedde flyttningen ned till trakten av Sundsvall [...]". Kovland i Selångers kommun och Sidsjö i Sundsvalls stadsområde uppges bl.a. som områden där man stannat en tid (Åhrén 2004:63).

"Avskrift av lappfogde Abraham Staafs utredning år 1919: Frostviken norra, mellersta och södra lappbyars flyttningsvägar och vinterbetesplatser [...] Selånger: Kolsta, Hump, Nacksta, Kvarsätt, Oggesta" (Bilaga i Åhren 2013).

9.3.2 Kyrkoarkiv

Svårt att tyda men det bör stå att den 4. december 1702 döptes Lappman Lars Sjulsson och hustru Gunilla Paulsdotters son, 1 m 4 dagar. Selånger
(Selångers kyrkoarkiv, C:2, bild 36).

Maria, lappman Anders Jonsson o.h. Maria Andersdotters dotter, föddes i Selånger den 4. juni 1738 (Selångers kyrkoarkiv, C:2, bild 98).

1771-1775, Boende i Qvarnsäter:

Lappenka Segrid Jonsdotter, son Nils född 1754, dottern Lisa 24 född i Tuna, dottern Catharina 1758, dottern Brita 10 (mnd?) (Selångers kyrkoarkiv, A1:3, s. 14).

1774-1779, Boende i Qvarnsäter:

Lappenka Segri Jonsdotter, son Nils född 1754, dotter Catharina född 1758, sonhustru Segri Olofsdotter.

Lappman Thomas Jonsson, född 1743, hustru, född 1739 (Selångers kyrkoarkiv, A1:4, s. 143).

1783-1803, Boende i Qvarnsäter:

Lappman Thomas Jonsson, född 1742, hustru Anna Jonsdotter, född 1739
(Selångers kyrkoarkiv, A1:5, s. 94).

1783-1803, Boende i Håf:

Sockenlapp Ingel Horn, född 1774, Gunilla Jacobsdotter, född 1778, dotter Anna, född 1802.

Sockenlapp Jacob Jonsson, hustru Cecilia Andersdotter, son Anders född 1777, dotter Cecilia född 1778, en dotter, … Jacobsdotter (Selångers kyrkoarkiv, A1:5, s. 69).

1823-1836, Boende i Håf:

Sockenlapp Jacob Ingelsson, född 1806, g.m. Gunilla Josefsdotter Häll, född i Ilsbo 1810. Dotter Anna Cecilia, född 14.04.1833, död 1835.

Sockenlapp Ingel Horn, född 1774, gift i 1801 med Cecilia Jacobsdotter född 1778. Dotter Anna Ingelsdotter, född 1802. Son Jacob Ingelsson Horn, född 1806. Dotter Greta Cecilia, född 1812 (Selångers kyrkoarkiv, Husförhörslängder, A1:8b, s. 124).

1836-1845, Hyresfolk i Walla:

Sockenlapp Jacob Ingelsson, född i Selånger 1806, g.m. Gunilla Josephsdotter, född 1810. Barn: Inga Josephina, född desember 1835, Gunilla Dorothea, född 17.05.1838, Jacob Fresin, född 18.03.1840, Sara Cecilia, född 25.08.1842, död 1850, Maria Christina, född 22.03.1846, död 1853, Nils, född 1849, död, Jonas Evald, född 1853. Lappflicka Greta Cecilia Ingelsdotter, född 1812 (Selångers kyrkoarkiv, A1:10a, s. 185).

Anders Laurentius Emanuel, son till lapp Lars Larsson Kroik (fra Vilhelmina) och fästekvinna Anna Brita Andersdotter Nordqvist, lappiga från Frostviken, född i Tuna, döpt i Selånger 14 mars 1899 (Selångers kyrkoarkiv, C:6, s. 47).

Ett dödfött gossebarn till lappman Nils Andersson Bergqvist o.h. Kristina Magdalena Andersdotter från Frostviken, född i Selånger 2 april 1900 (Selångers kyrkoarkiv, C:6, s. 58).

Elsa, Anna Maria Kristoffersdotter, Lappiga i Frostvikens oäkta dotter, född i Sättna den 9 april 1908. Döpt den 30 augusti i Selånger (Selångers kyrkoarkiv, C:6, s. 154).

9.3.3 Tidningsarkiv

"Den 7 nästlidne Maj inträffade hos lappmannen Jacob Hofling i Selånger, Walla, ett nidingsdåd, sålunda, att då mannen jemte hans hustru woro frånwarande, hade en tjuf infunnit sig wid deras hemwist och sönderslagit ett par winter-skaklor, samt borttagit å desamma befintligt smide, den som kan om nemnde snatteri lemna bewislig underrättelse, erhåller nöjaktig wedergällning af berörte J. Hofling." (Nytt Allvar Och Skämt , 1847-10-28).

"En natt i Lappland. Målaren J. Tirens anlände i söndags morse till Sundsvall för att göra förberedelser till den stora rundmålning han fått i uppdrag att anordna i Stockholmsutställningens turistpaviljong. [...] Hr J. Tiren och hans broder företogo i måndags en färd till Selånger att uppsöka där lägrade lappar. De måste vada i snön anda till Långmyrberget, där lapparne anträffades. Öfverenskommelse gjordes, att såväl denna lappfamilj som en annan familjs renar skola drivas längre ned mot slätten, så att hr Tiren kan få göra sitt urval i och för inköp till utställningen" (Socialdemokraten, 1897-02-05).

9.4 Bilaga 4: Samer på Alnö

9.4.1 Kyrkoarkiv

Sigfrid, lappmannen Nils Sigfridsson o.h. Stina Nilsdotters son, föddes på Alnö 4. november 1776 (Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 24).

Lucia, Sockenlapp Nils Sjulsson o.h. Stina Nilsdotters dotter, föddes på Alnö 20. September 1778
(Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 30).

Lappmannen Nils Johansson uti … by, 60 år, begravdes 9. mars 1783
(Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 418)

Sockenlapp Pehr Svensson ifrån Jervik, død i tvinsot, 40 ½ år, 5. april 1819 (Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 452). Uppgifter finns om att denne sockenlapp är svensk.

1827-1836, Boende på Alnö:

Sockenlappen Anders Gustaf Fjellner, inflyttad från Äppelbo 1832, o.h. Anna Stina Solem inflyttad från Ilsbo 1833 (Alnö kyrkoarkiv, A1:4, s. 216).

Anna Cajsa, sockenlappen Anders Gustaf Fjellner o.h. Anna Stina Solem, Berges, dotter, född 12. Juni 1834. Döpt på Alnö (Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 194).

1838: Christina Margretha, sockenlappen Anders Gustaf Fjellner o.h. Anna Stina Solems, Alnö, född 10. Februar 1838 (Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 210).

Vigsel mellan dräng på Stornäset, Anders Gustaf Idmark og pigan Christina Margretha Fjellner, lapp, Ås, 1859 (Alnö kyrkoarkiv, C:2, s. 398).

Lappmannen Lars Clemetsson, från Frostviken, död i Alnö 22 fabruari 1865. (Alnö kyrkoarkiv, F:1, bild 11).

Nils, lappm. Jon Persson o.h. Sara Märta Nilsdotter, fr. Styrnäs(?), son, död i Alnö 24 februari 1865 (Alnö kyrkoarkiv, F:1, 11).

Lappman Nils Nilsson Slounk o.h. Anna Kristina Fjellner, Vilhelminas, son, Nils Johan Ireneus, 4 år, död den 7 maj 1884 (Alnö kyrkoarkiv, F:2, s. 37).

Anna Elisabeth, lappman Nils Nilsson Slounk o.h. Anna Kristina Fjellner, Vilhelminas, dotter född 18. Mai 1884 (Alnö kyrkoarkiv, C:4, s. 17).

1884-1894, Boende i Släda:

Arb. Lapp. Nils Aron Fjällström, född i Vilhelmina 1858, och Anna Ottilia Näslund, född i Alnö 1863, vigda 26 augusti (Alnö kyrkoarkiv, A1:10a, s. 356).

Elisabet Maria, lappmannen Mattias Andersson o.h. Maria Jonasdotter, Frostvikens, dotter, död i Timrå 5 mars 1896. Begraven på Alnö (Alnö kyrkoarkiv, F:3, s. 37).

9.4.2 Tidningsartiklar

"Sundswall den 12 april. För omkring 14 dagar sedan, uppehöll sig lappmannen Anders Thomasson med familj och renhjord inom Ahlnö socken..." (Nytt Allvar och Skämt, 1851-04-12).

"Nidingsdåd mot renar. Sundsvalls Tidning berättar: Från Frostvikens fjäll hafva lapparna Mathias Årén och Mathias Andersson m. fl. dragit ned till kusten, då födan börjat tryta för deras djur däruppe och hafva nu senast kommit till Alnön, där deras hjordar beta. I lördags kommo de upp på redaktion och klagade sin nöd, därför att deras djur varit utsatta för ett om stor råhet vitnande nidingsdåd. En del halfvuxna pojkar hafva nämligen medels spakar och gärdesgårdsstörar afslagit en del af djurens horn för att dymedels komma åt dessa. Omkring fäm renhorn hafva de på detta vis lyckats komma öfver, medan flere af djuren fått sina horn skadade t.o.m. så illa, att ett par djur måst nedslaktas. De båda lapparne, hvilka sågo ut att vara intelligent folk, ansågo det märkvärdigt, att deras egendom skulle vara utsatt för större fara i sivilisationens trakter än uppe i fjällbygden, där vargen, hvars rofdjursnatur drifver den att döda deras djur, ej är så svår som människan, hvilken dock borde hafva större förstånd än rofdjuret. [...]" (Jämtlandsposten, 1896-03-27).

9.5 Bilaga 5: Samer i Tuna

9.5.1 Kyrkoarkiv

1792-1803, Boende i Bergom:

Lappman Anders Andersson, född 1724, o.h. Lisa Thomasdotter, född 1724. Bergom.

Lappman Anders Olofsson, född 1752 o.h. Lena Olofsdotter, född 1755. Barnen Catharina, född 1779 och Lisa, född 1787. Två drängar, Sivert Nilsson, född 1776 och Jonas Zachariasson, född 1783. Bergom (Tuna kyrkoarkiv, A1:6, bild 1)

Sockenlapp Anders Andersson död i Tuna, 17. August 1793 (Tuna kyrkoarkiv, C:2, bild 253).

Anna Cajsa, Nils Nilsson og Sigrid Thomasdotter från Oviksfjällens dotter, födt i Tuna 7. mars 1818. Döpt der dagen efter (Tuna kyrkoarkiv, C:2, bild 147).

Pål Jonssons och hustru Sigrid Pehrsdotters son, Hans, 4 år, död och begraven i Tuna i Medelpad den 20. febr 1870. (Tillhörande Kalls og Offerdals fjällallmoge) (Undersåkers lappförsamlings kyrkoarkiv, A1:4, s. 24).

9.5.2 Tidningsartiklar

"Testamentaviske dispositioner. Det inbördes testamente, som är upprättad den 9 febr. 1765 emellan lappmannen Anders Andersson som den 17 aug. 1793 med döden afled, och des hustru Lisa Thomasdotter i Thuna socken och Medelpad, hwarmed lagligen förfarit i år, blifwer den dödas sido-arfwingar härigenom första gången kungjordt" (Inrikes Tidningar, 1794-01-07).